

Agnieszka Pilch ► Iwona Duda

VADEMECUM AAC

– porozumiewanie się
z osobami o złożonych potrzebach
w komunikowaniu się

IWS

W opracowaniu użyto symboli:

Picture Communication Symbols

PCS and Boardmaker are trademarks of Tobii Dynavox LLC. All rights reserved. Used with permission

Widgit

Symbole Widgit @ Widgit Software 2002 – 2023 www.widgit.com

MÓWik

CC © Symbole MÓWik

ARASAAC

Wykorzystane zasoby są własnością rządu Aragonii i zostały stworzone przez zespół ARASAAC dla ARASAAC Open Classroom (<https://aulaabierta.arasaac.org/>), który rozpowszechnia je na licencji Creative Commons (BY-NC-SA)

MAKATON

Symbole i gesty Makaton pochodzą z materiałów ze strony www.makaton.pl

Piktogramy

Piktogramy – provider – Maria Podeszewska zgodnie z cesją z SPSM Umea/Sweden

Symbole Bliss

Zasoby Blissymbol oparte są na Międzynarodowym Autoryzowanym Słowniku Blissymbolics Communication (BCI-AV) i są objęte licencją Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0 Unported License. Na podstawie pracy Blissymbolics Communication International (BCI) dostępnej na stronie www.blissymbolics.org

© Copyright by Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2024

© Agnieszka Pilch i Iwona Duda

Komunikowanie się jest jedną z najważniejszych umiejętności opanowywanych przez człowieka. „Człowieczeństwo rodzi się w komunikacji. Jeśli doświadczamy głównie komunikowania się z dystansem, obiektywnego i bezosobowego, możemy ukształtować się całkiem jednostronnie, ale jeśli nasze komunikowanie się jest zasadniczo oparte na bliskości, podtrzymujące i interpersonalne, mamy szansę w większym stopniu rozwinąć nasz ludzki potencjał” (Stewart, 2002). Umiejętność komunikowania się z innymi odgrywa kluczową rolę w życiu każdej osoby.

Co to jest AAC?

Komunikacja wspomagająca i alternatywna (AAC, augmentative and alternative communication) to funkcjonalne korzystanie z narzędzi i sposobów porozumiewania się (do rozumienia i nadawania komunikatów w mowie i piśmie), które wspiera, uzupełnia lub zastępuje mowę. To w szczególności korzystanie z pomocy komunikacyjnych ze znakami graficznymi, w tym urządzeń z syntezatorem mowy lub nagranyymi komunikatami oraz znaków manualnych lub przestrzenno-dotykowych.

AAC to pojęcie używane często do opisania metod komunikacji, które są wykorzystywane jako dodatkowa pomoc w przypadku zaburzeń porozumiewania się z pomocą mowy. Mogą znacząco poprawić komunikację i należy je wprowadzić zaraz po identyfikacji problemu. AAC to systemy oparte na znakach i gestach oraz pomocach ułatwiających porozumiewanie się, począwszy od tablic papierowych do urządzeń opartych na technologii komputerowej. AAC może być pomocne w rozumieniu mowy i nadawaniu czytelnych komunikatów (ekspresji językowej).

Kim jest osoba o złożonych potrzebach w komunikowaniu się?

Wśród osób z niepełnosprawnością sporą grupę stanowią osoby z różnymi problemami w komunikacji, związanymi często z opóźnionym rozwojem mowy lub jej brakiem. **Osoby o złożonych potrzebach w komunikowaniu się** to osoby niemówiące lub posługujące

się mową w ograniczonym stopniu, które napotykają na bariery w porozumiewaniu się. Wymagają one specjalnych strategii i narzędzi AAC, które umożliwią im komunikowanie się z otoczeniem oraz aktywne uczestnictwo w życiu społecznym.

Opublikowane w 2013 roku badania przeprowadzone w Wielkiej Brytanii przez Communication Matters pokazują, że wśród potrzebujących wsparcia AAC przeważają osoby dorosłe. Są to zarówno osoby niemówiące od urodzenia, jak i te, które stały się niepełnosprawne w okresie dorosłości. Do tej grupy należą także osoby, które czasowo nie mogą porozumiewać się werbalnie np. w trakcie leczenia.

- z Alzheimerem/demencją 23.2%
- z Parkinsonem 22.1%
- ze spektrum autyzmu 18.9%
- z niepełnosprawnością intelektualną 13.3%
- po udarze/wylewie 9.9%
- mózgowym porażeniem dziecięcym 4.5%
- Z uszkodzeniem mózgu 2%
- z głęboką wieloraką niepełnosprawnością 2%
- ze stwardnieniem bocznym zanikowym 1%
- innymi problemami 2.5%

Źródło: Shining a light on Augmentative and Alternative Communication (2013).

Wszystkie osoby o złożonych potrzebach w komunikowaniu się, które w codziennym porozumiewaniu się korzystają ze wspomagających i alternatywnych metod porozumiewania się, nazywane są **użytkownikami AAC** bądź coraz częściej, **osobami używającymi AAC**.

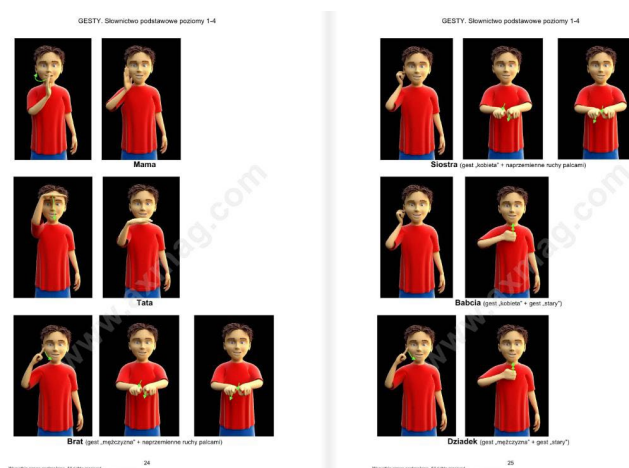
Systemy komunikacji wspomagającej i alternatywnej

Wśród znanych i wykorzystywanych w Polsce systemów komunikacji wspomagającej i alternatywnej przyjmuje się umownie podział na:

1. oparte na gestach (tzw. manualne),
2. graficzne,
3. przestrzenno-dotykowe.

Systemy komunikacyjne oparte na gestach, są często spotykane i towarzyszą w sposób naturalny w rozwoju języka. Małe dzieci używają gestu wskazywania, kręcą głową na *nie*, kiwają na *tak* i machają ręką mówiąc *papa*. Gestykulacja osób dorosłych znacząco podnosi jakość i jasność przekazu kierowanego do innych. Wśród zalet wykorzystania gestów w komunikacji należy wymienić nadanie rozmowie dynamiki oraz ułatwienie i wzmocnienie ekspresji językowej. Mogą być wykorzystywane równoległe z innymi systemami. Są alternatywą dla osób, które odrzucają inne systemy komunikowania się. Nawet osoby z mózgowym porażeniem dziecięcym, mimo wielu ograniczeń ruchowych towarzyszących tej niepełnosprawności, chętnie korzystają choćby z kilku gestów, gdyż nie wymagają one żadnych dodatkowych pomocy. By komunikacja z pomocą gestów była skuteczna, muszą być znane w środowisku, w którym przebywa ich użytkownik.

Do znaków manualnych zaliczany jest **Makaton**, którego słownik dotyczący najważniejszych pojęć dnia codziennego zawiera zarówno gesty, jak i symbole graficzne. To metoda wspomagająca porozumiewanie się osób z zaburzeniami mowy i języka. Polska wersja Makaton w dużej mierze jest oparta na Polskim Języku Migowym. Gesty w Makatonie są proste i czytelne. Są to głównie znaki ikoniczne, czyli takie, które ze względu na swoje analogie do rzeczywistych przedmiotów i czynności są łatwo rozpoznawalne. Doświadczenie pokazuje, że nawet osoby z ograniczeniami w zakresie motoryki kończyn górnych są w stanie opanować wiele z tych znaków.

Przykład gestów Makatonu. Źródło: Zbiory własne autorki polskiej wersji Makatonu dr BB. Kaczmarek.

Systemy komunikacyjne oparte na znakach graficznych są najbardziej popularnymi systemami używanymi w AAC. Znaki graficzne można pokazywać zarówno ręką, palcem, wskaźnikiem, jak i wzrokiem. Dobór rodzaju grafiki, poziomu jej abstrakcji, wielkości, kolorystyki, kontrastów, ilości znaków na stronie zależy od potencjału intelektualnego osoby oraz jej możliwości motorycznych i percepcyjnych (np. użytkownicy z problemami wzrokowymi będą potrzebowali większych znaków, być może na ciemniejszym tle oraz wyraźniejszych kontrastów).

Komunikację z dziećmi młodszymi lub osobami o obniżonym potencjale intelektualnym mogą ułatwić zdjęcia (np. osób, miejsc, przedmiotów codziennego użytku, fotografie czynności dnia codziennego itp.). Mogą to być także obrazki, nawet narysowane odręcznie, które w uproszczony i czytelny sposób zobrazują potrzebne pojęcia. Istnieją także gotowe propozycje zbiorów symboli graficznych, między innymi Picture Communication Symbols (PCS), Piktogramy, Makaton, Mówik, WSL firmy Widgit, symbole ARASAAC oraz bardzo abstrakcyjne symbole Bliss.

Symbole Picture Communication Symbols tzw. PCS to baza ponad dwudziestu tysięcy czarno-białych (czarne kontury na białym tle) i kolorowych obrazków uporządkowanych w takie kategorie, jak: osoby, czasowniki, symbole opisowe, jedzenie, czas wolny, rzeczowniki itd. Każdy symbol jest opatrzony napisem nad obrazkiem. Symbole przedstawiają pojedyncze słowa, często używane zwroty, zdania i zestawy zdań, które mogą być wykorzystywane w różnych sytuacjach. Symbole PCS zawarte są w bazie programu Boardmaker, który w łatwy, przystępny i szybki sposób umożliwia tworzenie różnorodnych pomocy ułatwiających porozumiewanie się użytkownikom AAC.

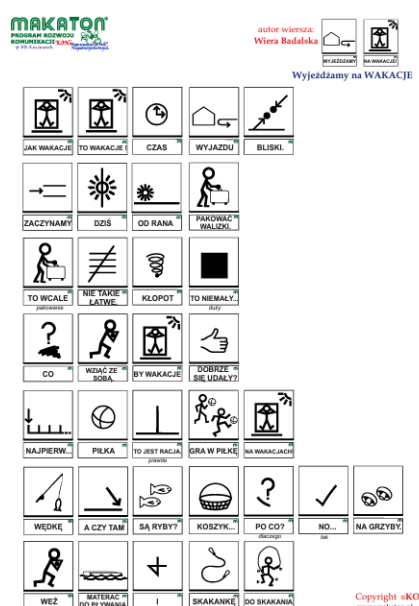
Przykład symboli PCS. Źródło: Materiały własne A. Pilch.

Piktogramy są systemem obrazkowo-znakowym, który ma określoną formę gramatyczną, zasady konstruowania znaków i zasady ich użycia. Szczególną cechą, wyróżniającą je spośród innych ilustracji figuratywnych, jest konsekwencja stylistyczna białej figury na czarnym tle. Nad każdym piktogramem widnieje biały napis.

Przykład piktogramów. Źródło: Zbiory własne autorki polskiej wersji Piktogramów M. Podeszewskiej.

Znaki graficzne w **Makatonie** stanowią graficzną reprezentację pojęć. Symbole przedstawiane są za pomocą czarnych liniowych obrazków na białym tle. Zostały tak pomyślane, by można je było bez większego trudu narysować odręcznie. Znaki graficzne nie obejmują napisów, ale można je umieszczać pod znakami.

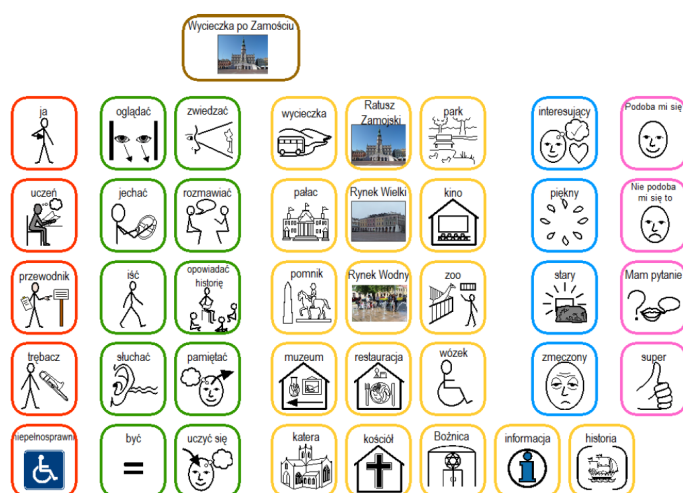
Przykład symboli Makatonu. Źródło: Zbiory własne autorki polskiej wersji Makatonu dr BB. Kaczmarek.

MÓWik to baza ponad 12 000 symboli opracowanych w Polsce: czarno białych i ich kolorowych odpowiedników, które znajdują się w oprogramowaniu komunikacyjnym o tej samej nazwie.

Przykład symboli MÓWik. Źródło: Materiały własne A. Pilch.

Kolejną dostępną w Polsce bazą symboli jest **Widgit Literacy Symbols** tzw. **WSL**. To baza czarnych, konturowych obrazków na białym tle oraz ich kolorowej wersji, które przedstawiają najważniejsze pojęcia niezbędne w komunikacji. Zawarta jest w programie SymWriter. Zawiera ponad 12 000 obrazków i ciągle się rozwija. W Widgicie symbole mogą być opatrzone tzw. wskaźnikami liczby mnogiej, czasu przeszłego i przyszłego oraz stopnia wyższego i najwyższego.

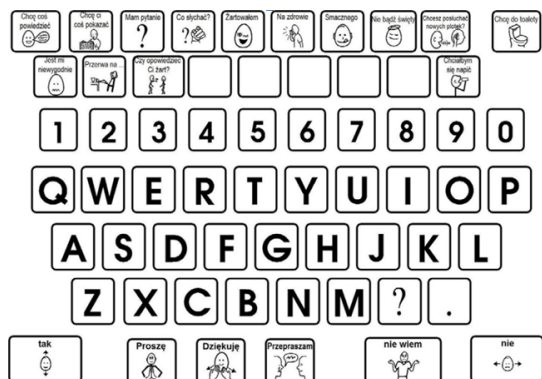
Przykład symboli Widgit. Źródło: Materiały własne A. Pilch.

CS300415	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	2036	2037	2038	2039	2040	2041	2042	2043	2044	2045	2046	2047	2048	2049	2050	2051	2052	2053	2054	2055	2056	2057	2058	2059	2060	2061	2062	2063	2064	2065	2066	2067	2068	2069	2070	2071	2072	2073	2074	2075	2076	2077	2078	2079	2080	2081	2082	2083	2084	2085	2086	2087	2088	2089	2090	2091	2092	2093	2094	2095	2096	2097	2098	2099	2100	2101	2102	2103	2104	2105	2106	2107	2108	2109	2110	2111	2112	2113	2114	2115	2116	2117	2118	2119	2120	2121	2122	2123	2124	2125	2126	2127	2128	2129	2130	2131	2132	2133	2134	2135	2136	2137	2138	2139	2140	2141	2142	2143	2144	2145	2146	2147	2148	2149	2150	2151	2152	2153	2154	2155	2156	2157	2158	2159	2160	2161	2162	2163	2164	2165	2166	2167	2168	2169	2170	2171	2172	2173	2174	2175	2176	2177	2178	2179	2180	2181	2182	2183	2184	2185	2186	2187	2188	2189	2190	2191	2192	2193	2194	2195	2196	2197	2198	2199	2200	2201	2202	2203	2204	2205	2206	2207	2208	2209	2210	2211	2212	2213	2214	2215	2216	2217	2218	2219	2220	2221	2222	2223	2224	2225	2226	2227	2228	2229	2230	2231	2232	2233	2234	2235	2236	2237	2238	2239	2240	2241	2242	2243	2244	2245	2246	2247	2248	2249	2250	2251	2252	2253	2254	2255	2256	2257	2258	2259	2260	2261	2262	2263	2264	2265	2266	2267	2268	2269	2270	2271	2272	2273	2274	2275	2276	2277	2278	2279	2280	2281	2282	2283	2284	2285	2286	2287	2288	2289	2290	2291	2292	2293	2294	2295	2296	2297	2298	2299	2300	2301	2302	2303	2304	2305	2306	2307	2308	2309	2310	2311	2312	2313	2314	2315	2316	2317	2318	2319	2320	2321	2322	2323	2324	2325	2326	2327	2328	2329	2330	2331	2332	2333	2334	2335	2336	2337	2338	2339	2340	2341	2342	2343	2344	2345	2346	2347	2348	2349	2350	2351	2352	2353	2354	2355	2356	2357	2358	2359	2360	2361	2362	2363	2364	2365	2366	2367	2368	2369	2370	2371	2372	2373	2374	2375	2376	2377	2378	2379	2380	2381	2382	2383	2384	2385	2386	2387	2388	2389	2390	2391	2392	2393	2394	2395	2396	2397	2398	2399	2400	2401	2402	2403	2404	2405	2406	2407	2408	2409	2410	2411	2412	2413	2414	2415	2416	2417	2418	2419	2420	2421	2422	2423	24
----------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	----

[illegible]

Niektórzy użytkownicy AAC komunikując się z innymi posługują się pismem np. piszą odręcznie lub w edytorze tekstowym. Dzięki synteзаторom mowy, pisane słowa mogą automatycznie zamieniać się na mowę dźwiękową, np. w telefonach lub tabletach. Inną z opcji jest układanie wyrazów poprzez wskazywanie liter na tablicy literowej.

Przykład tablicy literowej. *Zbiory własne A. Pilch.*

Znaki przestrzenno-dotykowe, czasami nazywane trójwymiarowymi, mają pomóc w przejściu od stadium komunikacji przedsymbolicznej do porozumiewania się za pomocą symboli możliwie abstrakcyjnych i w nabywaniu formalnego systemu językowego. Symbolami takimi mogą być zarówno realne przedmioty, jak i ich fragmenty czy też miniatury. Mogą to być także sztucznie utworzone symbole, czy też znaki mające np. jedną lub dwie cechy wspólne z desygnatem. Wykorzystywać je można w tworzeniu systemu komunikacji z osobami z problemami widzenia i w niektórych przypadkach u osób z deficytami intelektualnymi.

Technologia w AAC

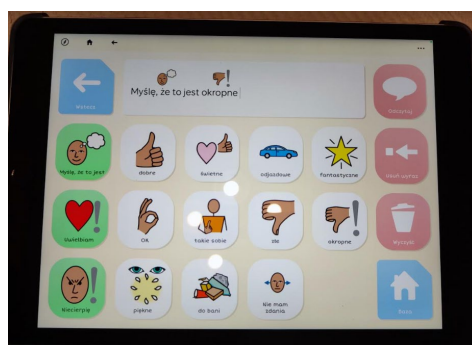
Od lat coraz większą rolę w komunikowaniu się osób niemówiących odgrywają pomoce do komunikacji głosowej (VOCAs, voice output communication aids), zwane także urządzeniami generującymi mowę (SGDs, speech-generating devices). Są to zaawansowane technologicznie pomoce wspomagające komunikację, wytwarzające mowę dla osoby, która ma ograniczone możliwości komunikowania się głosem lub nie ma go wcale.

Najprostsze urządzenia wykorzystywane do wspierania komunikacji, to te, na które można nagrać głos, odtwarzany poprzez naciśnięcie pola z dołączonym obrazkiem, symbolem, zdjęciem lub napisem. Na najprostsze komunikatory, takie jak BigMack, można wgrać np. zwroty: *dzień dobry, chcę coś powiedzieć, ja wiem itp.* Sekwencję wiadomości można odtworzyć używając urządzenia *Step by Step*, np. sekwencję rozmowy, opowieść o minionym dniu itp. Istnieją także różnorodne wielopolowe komunikatory, które dobierane są odpowiednio do indywidualnych potrzeb. Pozwalają na wgrywanie wielu wiadomości jednocześnie, to np. *GoTalki* lub *Quick Talkery*. Dzięki nim można rozmawiać na dowolne tematy.

Przykład komunikatorów. Źródło: Materiały własne A. Pilch.

Wraz z rozwojem technologii powszechne w użyciu stały się tablety, które dzięki specjalistycznemu oprogramowaniu do budowania dynamicznych tablic stały się świetnym, łatwo dostępnym urządzeniem. Ich zaletą jest łatwa dostępność i możliwość wprowadzenia nieograniczonego słownictwa.

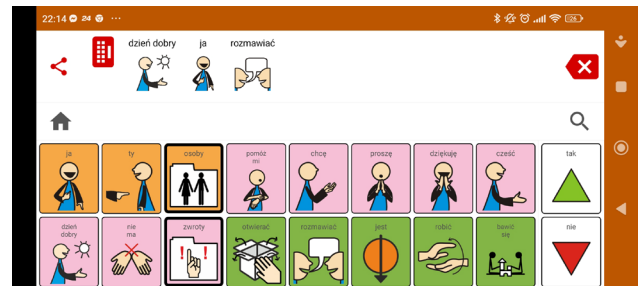

Źródło: Materiały własne A. Pilch.

Indywidualne pomoce do komunikacji

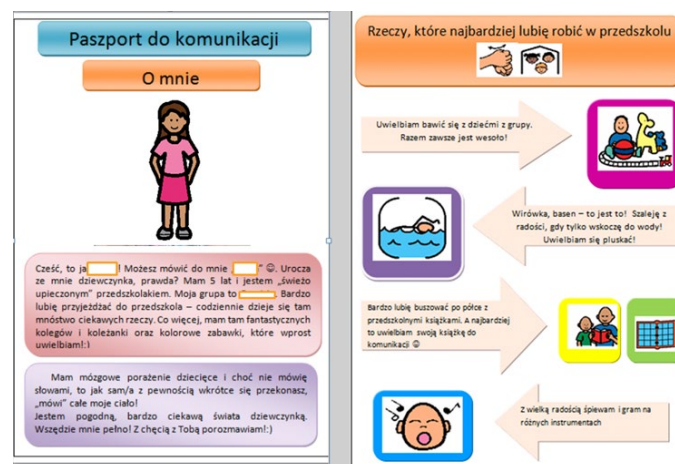
Każdy użytkownik AAC posiada swoje indywidualne pomoce do komunikacji. Mogą to być:

1. Książka do komunikacji lub urządzenie elektroniczne ze specjalistycznym oprogramowaniem, np. tablet.

Źródło: Materiały własne A. Pilch.

2. Paszport komunikacyjny z najważniejszymi informacjami o użytkowniku AAC: jego preferencjach, rodzinie, sposobie komunikowania się, dostępie do komunikacji.

Źródło: Materiały własne I. Duda.

W jaki sposób użytkownik AAC może wskazywać symbol, obsługiwać urządzenia do komunikacji?

Użytkownik AAC może wskazywać pola z symbolami lub literami każdą częścią swojego ciała, którą jest w stanie kontrolować. Może to być cała dłoń, pięść, palce (jeden lub kilka), łokieć, głowa, noga, oczy. Może obsługiwać urządzenie do komunikacji, laptop czy tablet z pomocą przełączników, specjalnych klawiatur czy joysticków.

Istnieje też najnowsza generacja urządzeń obsługiwanych z pomocą wzroku, wykorzystująca technologię eyetrackingu, np. PCEye 5. Dzięki takim rozwiązaniom, osoby o bardzo dużych ograniczeniach ruchowych, mogą sprawnie komunikować się, decydować o sobie, pracować i wieść twórcze, aktywne i niezależne życie.

Źródło: Materiały własne T. Grabowski.

O czym należy pamiętać rozmawiając z użytkownikiem AAC?

1. Znajdź ciche, spokojne miejsce na rozmowę.
2. Usiądź naprzeciwko użytkownika AAC.
3. Zapoznaj się z informacją, w jaki sposób użytkownik AAC komunikuje się. Możesz zapytać o to użytkownika. Jeśli użytkownik AAC korzysta z urządzeń do komunikacji, sam odpowie na to pytanie. Jeśli nie, informację tę znajdziesz w jego paszporcie komunikacyjnym lub w książce do komunikacji.
4. Możesz poprosić, żeby użytkownik AAC zademonstrował, w jaki sposób odpowiada na pytania zamknięte i mówi *tak* oraz *nie*. Uważnie obserwuj użytkownika AAC. Komunikatami na *tak* może być np. wypowiedzianie głoski *aaaaa*, sylaby *ta*, mrugnięcie dwa razy oczami, skiniecie głową, ruch stopą, wysunięcie języka, zaś komunikatami na *nie* np. wypowiedzianie głoski *eeee*, mrugnięcie jeden raz oczami, pokręcenie głową, popatrzenie w bok itp.

5. Nie śpiesz się. Bądź cierpliwy.
6. Staraj się zadawać krótkie pytania.
7. Obserwuj użytkownika AAC. Bądź czujny. Zdarza się, że użytkownik nie mając w książce symbolu, o który mu chodzi, wskaże przedmiot w otoczeniu, który nakieruje Cię na odpowiedź.
8. Jeśli czegoś nie zrozumiałeś, poproś o powtórzenie lub wyjaśnienie
9. Podczas rozmowy unikaj używania trudnych sformułowań. Staraj się w miarę możliwości również posługiwać symbolami, gestami.
10. Jeśli użytkownik AAC wskaże symbol, dopytaj: „czy ten symbol chciałeś/aś wskazać?”
„czy chodzi ci o...?”

Bibliografia

- Błeszyński J.J. (red.) *„Alternatywne i wspomagające metody komunikacji”*, Impuls, Kraków 2006.
- Brearley G. *„Psychoterapia dzieci niepełnosprawnych ruchowo”* WSiP, Warszawa 1999.
- Grycman M., Pilch A., Smyczek A., Świeczkowska K., *System wsparcia osób o złożonych potrzebach w komunikowaniu się wymagających wspomagających i alternatywnych metod komunikacji (AAC)*, <https://wlaczeniespoleczne.pl>.
- Grycman M. *„Sprawdź jak się porozumiewam. Ocena efektywności porozumiewania się dzieci niemówiących wraz z propozycjami strategii terapeutycznych”*, Stowarzyszenie Rehabilitacyjne Centrum Rozwoju Porozumiewania się, Kraków 2009.
- Kaczmarek B. *„Makaton w rozwoju osób ze złożonymi potrzebami komunikacyjnymi”*, Impuls, Kraków 2014.
- Książek M. *„Dziecko głuchoniewidome od urodzenia”*, Towarzystwo Pomocy Głuchoniewidomym, 2003.
- Moor J. Śmiech, *„Zabawa i nauka z dziećmi o profile autystycznym”*, wydawnictwo mała litera, Wydawnictwo Cyklady, Łódź – Warszawa 2006.
- Pilch A., Przebinda E. (red.) *„Gestem, obrazem, słowem”*, Stowarzyszenie Mówić bez Słów, Kraków 2005.

Smyczek A., Bolon B., Bombińska-Domżał A., Guzik J. *„Twoje znaki, moje słowa i zabawa już gotowa”*, Stowarzyszenie Mówić bez Słów, Kraków 2006.

Smyczek A., Grycman M. (red.) *„Wiem czego chcę”*, Stowarzyszenie Mówić bez Słów, Kraków 2004.

Stewart J. (red.) *„Mosty zamiast murów”*, PWN, Warszawa 2002.

Warrick A. *„Porozumiewanie się bez słów”*, Stowarzyszenie Mówić bez Słów, Warszawa 1999.

Strony www, na których można znaleźć informacje o AAC

www.aac.org.pl

www.communicationmatters.org.uk

www.isaac-online.org

www.makaton.pl

www.mowik.pl

www.piktogramy.com.pl

www.harpo.pl

www.atabi.pl

fb Chcemy gadAAC

fb Apps for AAC/ Nowoczesne technologie w AAC

Informacja o Autorkach

Agnieszka Pilch – oligofrenopedagog, informatyk, specjalista komunikacji wspomagającej i alternatywnej (AAC) i terapeuta wczesnego wspomaganie rozwoju.

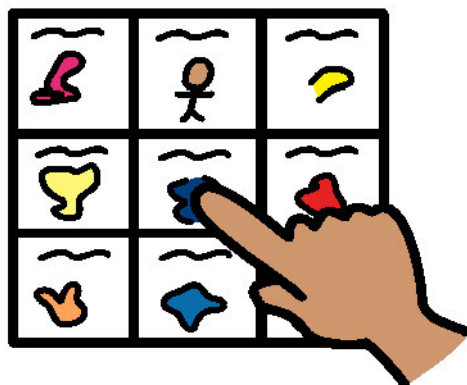
Posiada ponad trzydziestoletnie doświadczenie w pracy z osobami o złożonych potrzebach w komunikowaniu się w różnym wieku.

Prowadzi superwizje i zajęcia na szkoleniach, warsztatach i na studiach podyplomowych związanych z tematyką AAC. Występuje na konferencjach AAC-owych w Polsce i za granicą (Ukraina, Rumunia, Rosja, Słowacja, Kanada). Jest autorką artykułów o tematyce AAC i autorem adaptacji z symbolami podręczników dla dzieci z niepełnosprawnością, w tym tablic do rozmów związanych z dojrzewaniem. Brała udział w przygotowaniu projektu ustawy o Systemie wsparcia osób o złożonych potrzebach w komunikowaniu się. Na co dzień pracuje z dziećmi prowadząc zajęcia AAC w Punkcie Przedszkolnym Lolek dla Dzieci Niepełnosprawnych w Lublinie oraz w Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym w Świdniku. Prowadzi Klub Dyskusyjny im. Michała Bubiłka w Zamościu dla dorosłych użytkowników AAC i ich rodzin.

Obecnie sprawuje funkcje: prezesa Stowarzyszenia Mówić bez Słów - ISAAC Polska i wiceprezesa Stowarzyszenia AAC-owi Przyjaciele.

Od września 2022 do grudnia 2023 była przewodniczącą Rady do spraw AAC (komunikacji wspomagającej i alternatywnej) i ETR (tekstu łatwego do czytania i rozumienia) przy Biurze Pełnomocnika Rządu do spraw Osób Niepełnosprawnych

Iwona Duda - pedagog specjalny, nauczyciel edukacji przedszkolnej i edukacji wczesnoszkolnej, terapeuta terapii pedagogicznej i wczesnego wspomaganie rozwoju. Od 20 lat pracuje z dziećmi, młodzieżą i dorosłymi osobami o złożonych potrzebach w komunikowaniu się. Ukończyła wiele kursów o tematyce AAC. Prowadziła także zajęcia w czasie szkoleń dla nauczycieli z Polski i Ukrainy z zakresu AAC. Jest sekretarzem Zarządu Stowarzyszenia AAC-owi Przyjaciele. Jako wolontariusz prowadzi spotkania w Klubie Dyskusyjnym im. Michała Bubiłka w Zamościu dla dorosłych użytkowników AAC i ich rodzin.

Materiały dla dzieci i osób z problemami w rozumieniu mowy z symbolami AAC przygotowujące na spotkanie z wymiarem sprawiedliwości

Autorki

Agnieszka Pilch
Iwona Duda

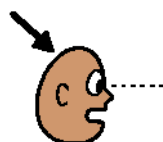
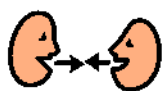
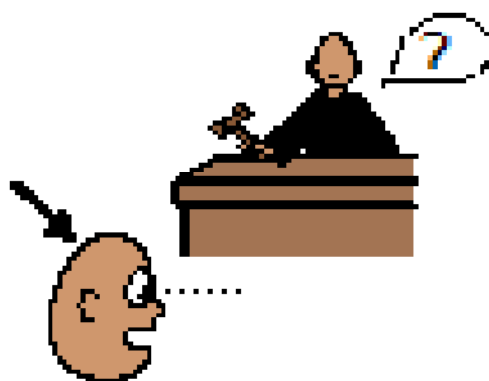
Konsultacja

dr Izabela Fornalik
Joanna Płuska
Agnieszka Matysek

SPIS TABLIC

1. Przesłuchanie
2. Sędzia
3. Świadek
4. Psycholog
5. Pokój przesłuchań
6. Wysłuchanie
7. Psycholog wysłuchanie
8. Pokój przesłuchań – wysłuchanie
9. Prawa dziecka
10. Prawa dziecka skrzywdzonego
11. Zagrożenia

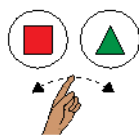
przesłuchanie

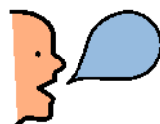
Rozmowę sędziego ze świadkiem nazywamy

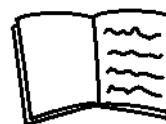
przesłuchaniem

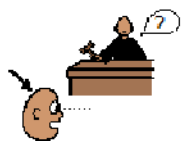
lub

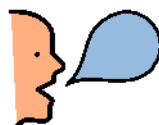
składaniem

zeznań.

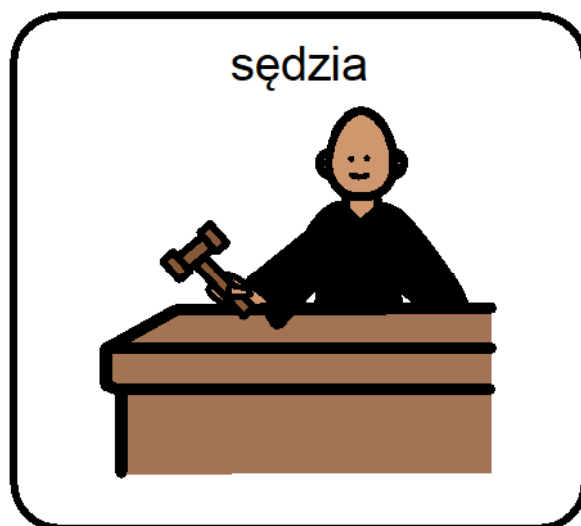
Przesłuchiwać może też psycholog.

W przesłuchaniu trzeba mówić tylko prawdę

o tym co się wydarzyło.

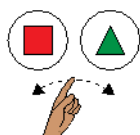

Sędzia

to

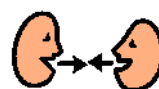
mężczyzna

lub

kobieta, którzy

rozmawiają

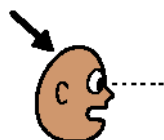

z Tobą,

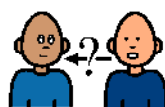
gdy

jesteś

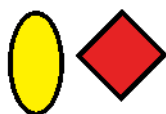
świadkiem.

Pytają

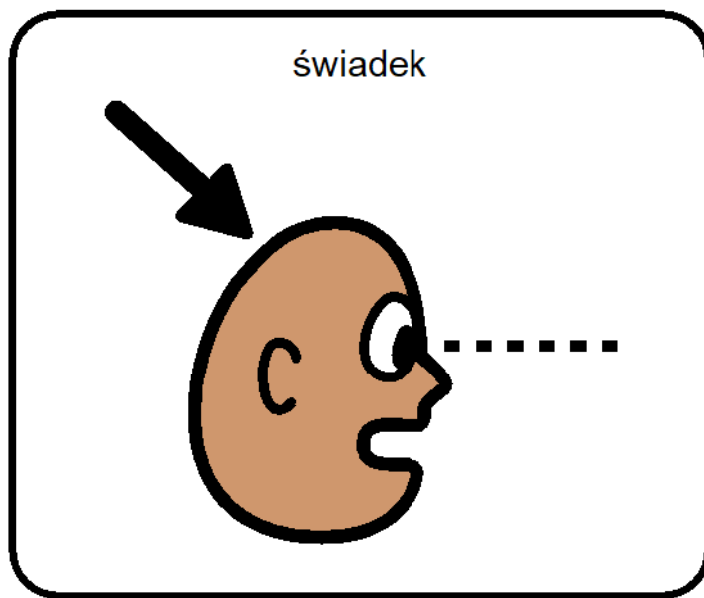
Cię

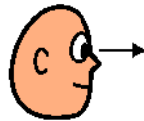
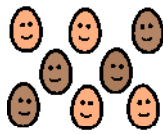
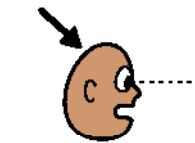
o różne

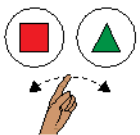
rzeczy.

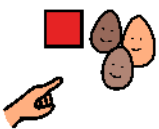
świadek

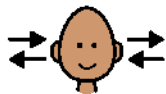
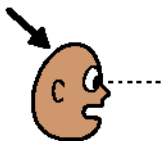
Świadkowie to osoby, które widziały coś ważnego

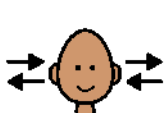
lub wiedzą o czymś, co się zdarzyło.

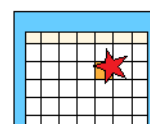
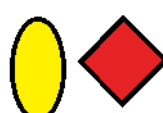
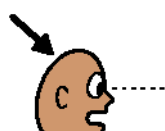
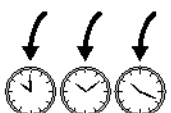
Ich rolą jest dokładne opowiadanie o tym sędziemu.

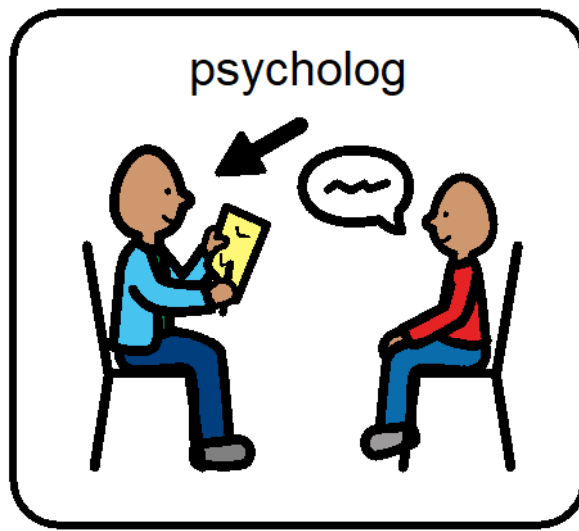
Świadek nie musi się niczego bać ani wstydzić,

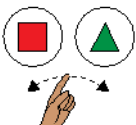

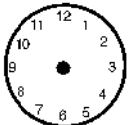
ponieważ nie zrobił nic złego. Dzieci i młodzież

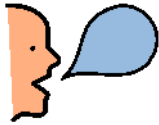
często są świadkami przeróżnych zdarzeń.

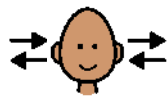

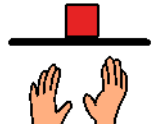
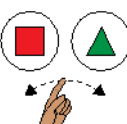
 Psycholog to mężczyzna lub kobieta, która jest

 z Tobą w czasie przesłuchania, żebyś czuł się

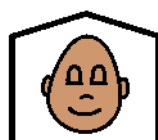
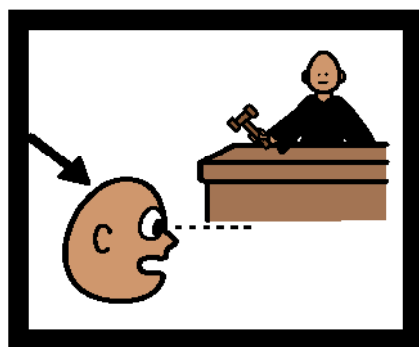

bezpiecznie.

 Może także zadawać Ci pytania.

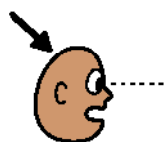
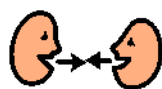
 Możesz poprosić go o pomoc, gdy czegoś nie

 rozumiesz, czegoś potrzebujesz lub źle się czujesz.

pokój przesłuchań

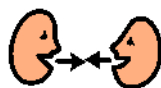
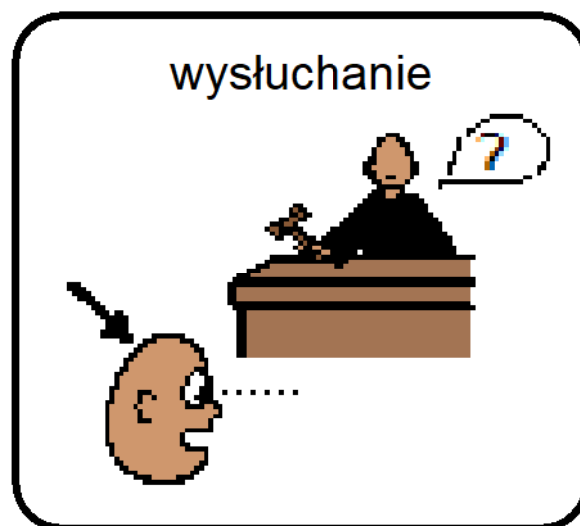
Pokój przesłuchań to bezpieczne miejsce, w którym sędzia

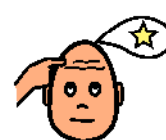
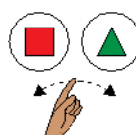
rozmawia ze świadkiem, w obecności psychologa.

Cała rozmowa jest nagrywana.

Wysłuchanie to rozmowa z sędzią, aby ustalić

jaka

jest

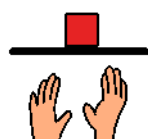
Twoja

opinia

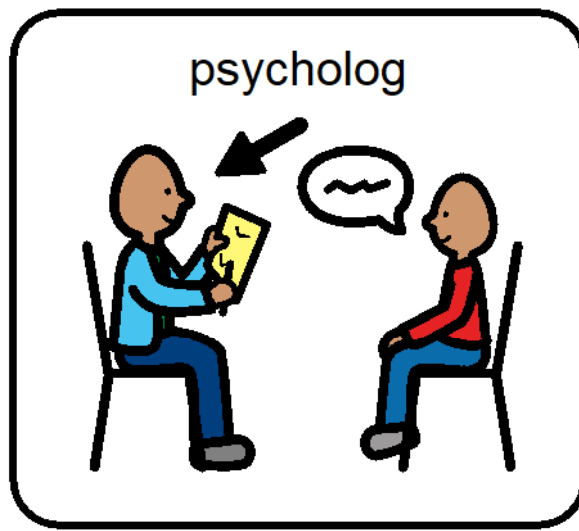
lub

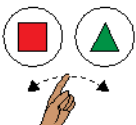
Twoje

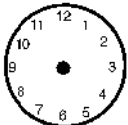
życzenia

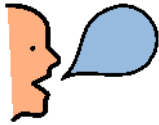
(to co chcesz) .

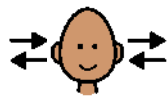

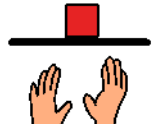
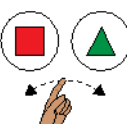
 Psycholog to mężczyzna lub kobieta, która jest

 z Tobą w czasie wysłuchania, żebyś czuł się

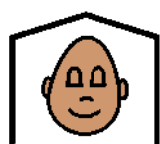
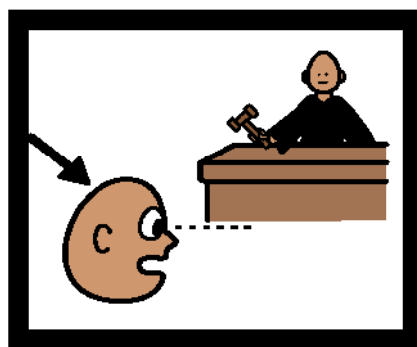

bezpiecznie.

 Może także zadawać Ci pytania.

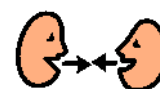
 Możesz poprosić go o pomoc, gdy czegoś nie

 rozumiesz, czegoś potrzebujesz lub źle się czujesz.

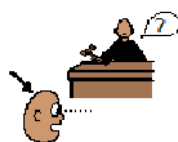
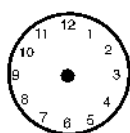
pokój wysłuchań

To bezpieczne miejsce w którym sędzia rozmawia

z Tobą w czasie wysłuchania.

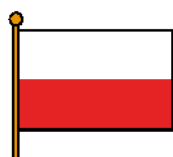
Czasami może być też psycholog.

życia

bycia Polakiem

własnego imienia

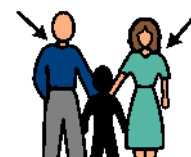
nauki

wychowania
w rodzinnym domu

kontakty z rodzicami

ochrony zdrowia

opieki

ochrony
przed przemocą

odpoczynku

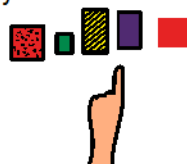
pomocy

informacji

decydowania o sobie

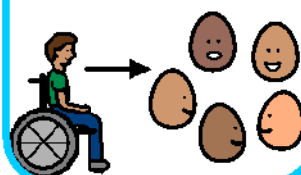
tajemnic

bycia szczęśliwym

uczestnictwa

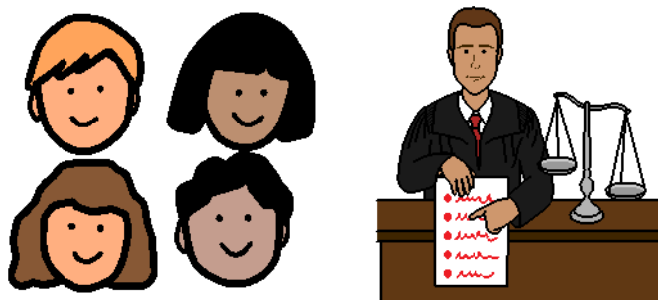
wyznawania

własnych opinii

Dzieci mają prawo do ...

powściągliwości
i dyskrecji

ochrony wizerunku

prywatności

informacji

wysłuchania

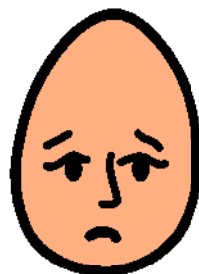
odmowy

najlepszej
bezpłatnej pomocy

Skrzywdzone dzieci mają prawo do ...

szacunku

bezpieczeństwa

Możesz

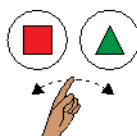
zadzwoń

po pomoc

800121212, 116 111, 112

lub

napisać

<https://czat.brpd.gov.pl>, www.116111.pl/napisz

pchać

zranić

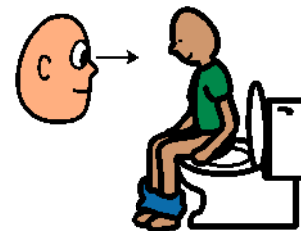
kopać

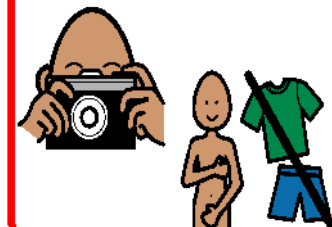
dawać klapsa

podglądać

robić zdjęcia
nagiej osobie

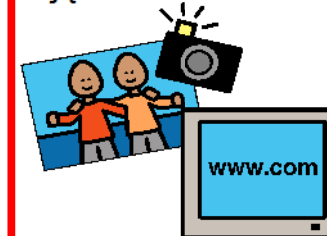
bić

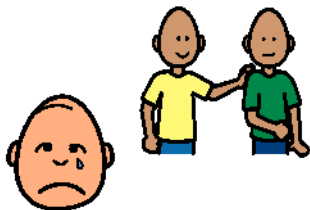
nie wolno

umieszczać
zdjęcia w Internecie

pozwalać
na zły dotyk

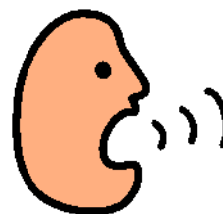
oglądać pornografii

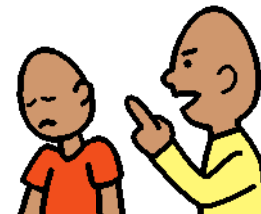
wysyłać
nagich zdjęć

krzyczeć

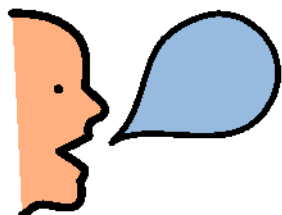
wyzywać

straszyć

opowiedz o tym

poproś o pomoc

zadzwoń

800 12 12 12

116 111

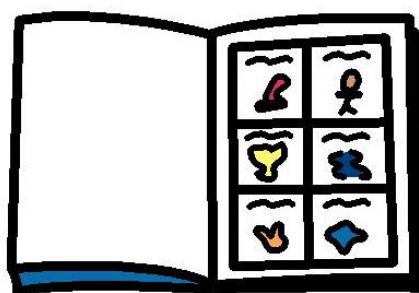
112

napisz

www.116111.pl/napisz

<https://czat.brpd.gov.pl>

Tablice wspomagające rozmowę w czasie przesłuchania świadka używającego AAC

Autorki

Agnieszka Pilch
Iwona Duda

Konsultacja

dr Izabela Fornalik
Joanna Płuska
Agnieszka Matysek

Szanowni Państwo!

Oddajemy do Państwa dyspozycji różnorodne materiały: tablice z symbolami odnoszącymi się do zjawiska przemocy i słownictwa potrzebnego podczas czynności wymagającej komunikowania się z uczestnikiem postępowania. Tablice te mogą stanowić istotne wsparcie w rozmowie z osobami o złożonych potrzebach w komunikowaniu się.

Dodatkowo przekazujemy Państwu również materiały, które mogą zostać wykorzystane w przygotowaniu dzieci i osób z problemami w rozumieniu mowy na spotkanie z wymiarem sprawiedliwości. Zawierają one m. in. wyjaśnienia gdzie i jak szukać pomocy, wskazanie rodzajów przemocy oraz przestępstw.

Biorąc pod uwagę fakt, iż dzieci z niepełnosprawnością od 3 do 5 razy częściej są ofiarami napaści fizycznej, w tym seksualnej, istniała potrzeba przygotowania gotowych pomocy, które mogą ułatwić rozmowę na te niezwykle trudne tematy, zwłaszcza osobom o złożonych potrzebach w komunikowaniu się.

Ww. materiały wraz z Vademecum AAC (komunikacji wspomagającej i alternatywnej) zostały zrealizowane w ramach projektu Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości prowadzonego we współpracy z Ministerstwem Sprawiedliwości. Projekt ten wpisuje się w działania mające na celu wdrożenie przepisów dwóch ustaw: ustawy z dnia 13 stycznia 2023 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2023 r. poz. 289), oraz ustawy z dnia 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2023 r. poz. 1606). Pierwsza z nich, nowelizując także Kodeks postępowania karnego (dalej: K.p.k.), wprowadza w art. 185e K.p.k. szczególny tryb przesłuchania dla świadków, u których występują zaburzenia psychiczne, rozwojowe, zakłócenia zdolności postrzegania lub odtwarzania spostrzeżeń i zachodzi uzasadniona obawa, że przesłuchanie w zwykłych warunkach mogłoby wpłynąć negatywnie na ich stan psychiczny lub byłoby znacznie utrudnione. Wskazany przepis stanowi wprost o zasadności sięgnięcia do AAC, jeżeli świadek nie mówi. To bardzo ważna i długo oczekiwana regulacja. Druga z ustaw, doprecyzowuje przepisy postępowania cywilnego o wysłuchaniu dziecka oraz wprowadza obowiązek wysłuchania osoby z niepełnosprawnością, dla której ma być ustanowiony kurator (art. 183 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego), przy obu czynnościach AAC może być nieodzowne.

Większość dzieci w wieku przedszkolnym i szkolnym mających problemy z mową: niemówiących, mówiących niezrozumiale, z bardzo ubogim słownictwem czynnym lub których mowa jest niefunkcjonalna, powinny mieć przygotowane pomoce do komunikowania się z innymi w postaci książek do komunikacji lub urządzeń wysokiej technologii (telefonów, tabletów lub laptopów ze specjalistycznym oprogramowaniem wspierającym komunikowanie się). Jednak część z nich nie będzie miała w swoich pomocach wielu symboli potrzebnych w czasie rozmowy z przedstawicielami wymiaru sprawiedliwości.

To będzie skutkować pojawieniem się ograniczenia w komunikacji: osoba o złożonych potrzebach w komunikowaniu się będzie chciała powiedzieć coś czego nie będzie mogła wyrazić przy użyciu żadnej ze swoich pomocy komunikacyjnych.

W jeszcze innej sytuacji są dorosłe osoby, które nigdy nie miały okazji zetknąć się z AAC, toteż nie posiadają żadnych pomocy do porozumiewania się. Najczęściej odpowiadają jedynie na zadawane pytania zamknięte w jakiś sposób sygnalizując „tak” i „nie” lub korzystając z pomocy „tłumacza”, którym często jest ktoś z rodziny. Tutaj, przeszkodą w porozumieniu się może być sytuacja, gdy ów tłumacz nie potrafi zadać odpowiedniego pytania lub zrozumieć słów, które dotąd w rozmowie nie występowały.

Wracając do meritum. Wymaga podkreślenia, że każdy Indywidualny System Komunikacji osoby o złożonych potrzebach w komunikowaniu się jest niepowtarzalny i dopasowany do jej potrzeb. Nie ma dwóch identycznych systemów, dlatego przygotowane przez nas pomoce nie są materiałem zupełnym i wystarczającym. W razie potrzeby należy je modyfikować, uzupełniać, zmieniać lub rozszerzać zawarte w nich słownictwo.

Do przygotowania tablic wybrałyśmy system symboli Picture Communication Symbols (tzw. PCS), który wykorzystywany był już w podręcznikach szkolnych lub ich adaptacjach. Tablice można jednak przygotować w dowolnym systemie graficznym, z którego korzysta użytkownik lub użytkowniczka AAC. Chcąc to pokazać, tytułem przykładu, dwie tablice opracowałyśmy z wykorzystaniem symboli MÓWIK.

W naszych pomocach przygotowanych do rozmów z przedstawicielami wymiaru sprawiedliwości użyłyśmy symboli czarno-białych. Bez wątplenia można użyć symboli kolorowych, ale my obawiałyśmy się, że ich zastosowanie może utrudnić uzyskanie wiarygodnych informacji – może być bowiem mylące przy opisywaniu przez uczestnika osób, ich wyglądu, sytuacji. Dlatego strona z kolorami stanowi oddzielną tablicę.

Wyjaśniamy, że w trakcie rozmowy z użytkownikiem AAC lub użytkowniczką AAC możemy korzystać z dowolnie wybranych tablic, można je także powiększyć lub zmniejszyć. Zostawiłyśmy w tablicach puste miejsca na użycie symboli specyficznych, ważnych dla danej osoby lub wątku rozmowy.

Druga część opracowanych przez nas pomocy ma przybliżyć, przede wszystkim dzieciom o złożonych potrzebach w komunikowaniu się, tak skomplikowany system wymiaru sprawiedliwości. W tych materiałach użyłyśmy wykorzystywanych często w pomocach do komunikowania się symboli PCS. Jednak tym razem symbole są kolorowe, po to by w atrakcyjny i prosty sposób wyjaśnić zawiły świat procedur związanych z przesłuchaniem lub wysłuchaniem.

Dodatkowo opracowałyśmy tablice, które w syntetyczny sposób mówią o prawach wszystkich dzieci, a szczególnie dzieci skrzywdzonych. Chciałyśmy także w przystępnej

i zrozumiałej formie pokazać zagrożenia, z którymi mogą zetknąć się dzieci i sposoby poszukiwania przez nie pomocy.

Chciałyśmy bardzo podziękować konsultantom naszej pracy Pani sędzi Agnieszce Matysek, która zainspirowała nas do przygotowania tych materiałów i udzielała bezcennych rad oraz seksuolożkom Pani dr Izabeli Fornalik i Pani Joannie Płuskiej, za podzielenie się z nami swoją wiedzą, wnikliwe uwagi i wskazówki.

Jeszcze raz pragniemy podkreślić, że opracowane przez nas tablice należy traktować jako system otwarty, który może ulegać zmianom i modyfikacji.

Chciałybyśmy, aby po przygotowane przez nas pomoce sięgnęli również nauczyciele i terapeuci pracujący na co dzień z dziećmi, młodzieżą lub dorosłymi osobami o złożonych potrzebach w komunikowaniu, do prowadzenia rozmów na tematy związane z przemocą. Ucząc te osoby jak wyrazić to co się z nimi dzieje, co czują, dajemy im większą szansę na obronę i możliwość zgłoszenia czynów, którymi zostały skrzywdzone lub były ich świadkami. Istnieje stwierdzenie, że przemoc karmi się milczeniem, ale brak sposobu wyrażenia swoich przeżyć, dramatów czy trosk jest równoznaczny z milczeniem.

Wierzimy też, że baza pomocy związanych z tematyką przeciwdziałania przestępstwom będzie się stale rozrastać. Tak naprawdę znajdujemy się na początku drogi otwierania wymiaru sprawiedliwości na potrzeby osób o złożonych problemach w komunikowaniu się.

Agnieszka Pilch i Iwona Duda

SPIS TABLIC

1. Rodzina
2. Osoby
3. Zawody
4. Opis osoby
5. Czynności dnia codziennego
6. Czynności 1
7. Czynności 2
8. Emocje
9. Ciało kobiety 1
10. Ciało kobiety 2
11. Ciało mężczyzny 1
12. Ciało mężczyzny 2
13. Ubrania 1
14. Ubrania 2
15. Buty
16. Dodatki
17. Kolory, wzory
18. Określenia
19. Miejsca 1
20. Miejsca 2
21. Pomieszczenia
22. Dni tygodnia, czas
23. Święta
24. Imprezy
25. Czynności seksualne
26. Sąd
27. Specjalne
28. Alfabet małe litery qwerty
29. Alfabet wielkie litery qwerty
30. Alfabet małe litery
31. Alfabet wielkie litery
32. Liczby
33. Sąd – Mówik
34. Specjalne – Mówik

Rodzina

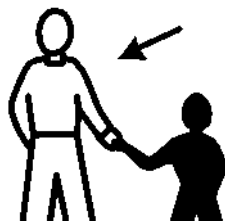
ja

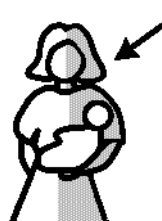
mama

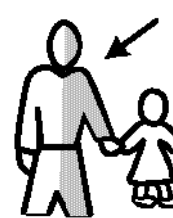
tata

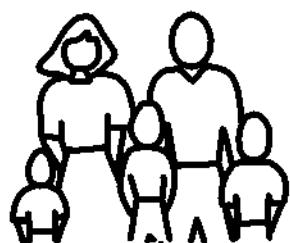
macocha

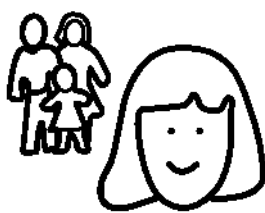
ojczym

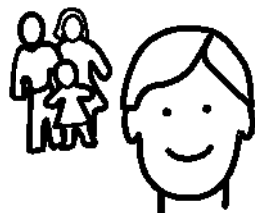
rodzina

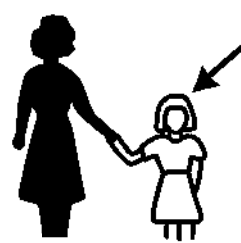
siostra

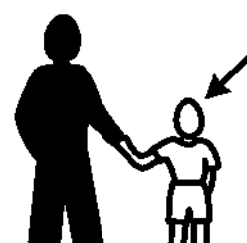
brat

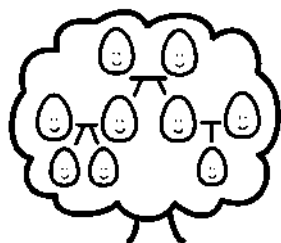
córka

syn

krewni

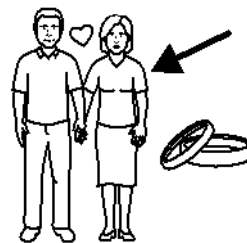
babcia

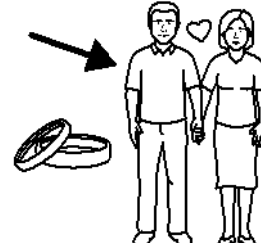
dziadek

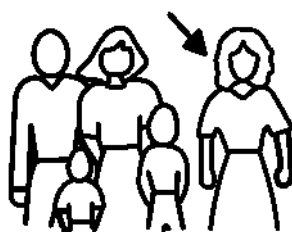
żona

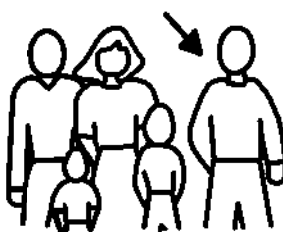
mąż

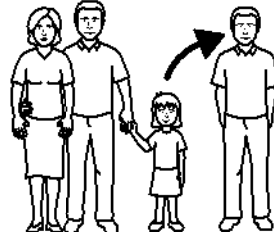
ciocia

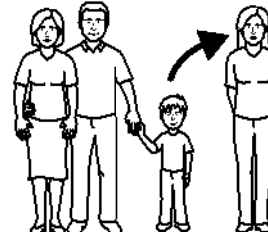
wujek

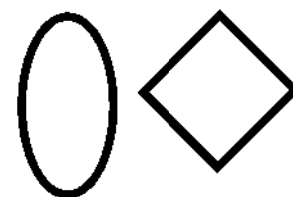
krewna

krewny

inna

Osoby

osoba

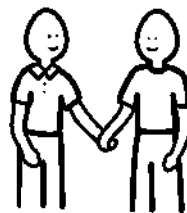
kobieta

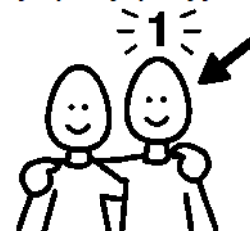
mężczyzna

przyjaciół

najlepszy przyjaciel

obcy

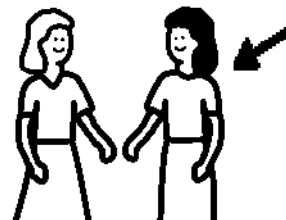
dziewczyna

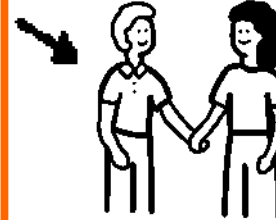
chłopiec

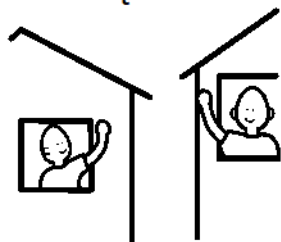
koleżanka

kolega

sąsiad

starsza kobieta

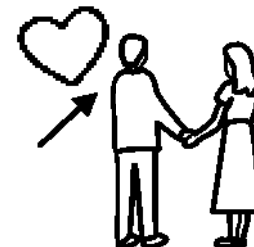
starszy mężczyzna

moja dziewczyna

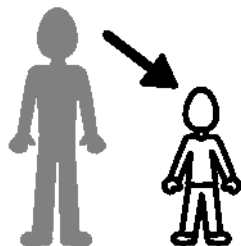
mój chłopak

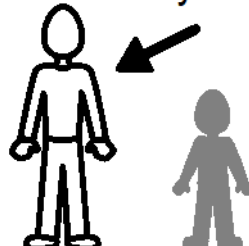
niemowlę

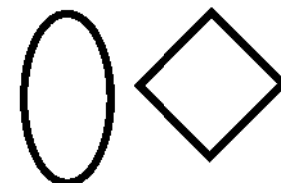
dziecko

dorosły

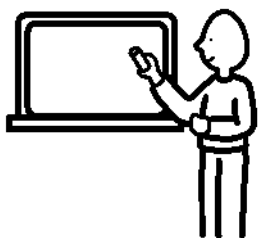

inna

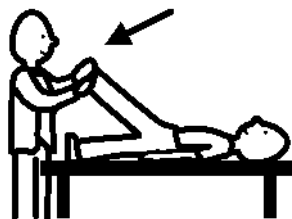

Zawody

nauczyciel

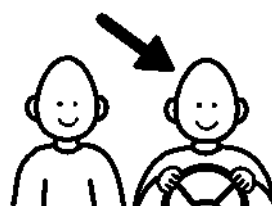
rehabilitant

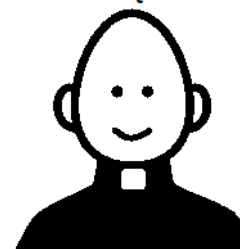
policjant

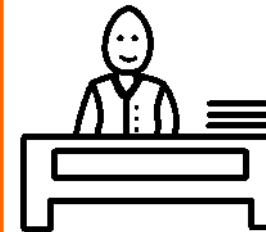
kierowca

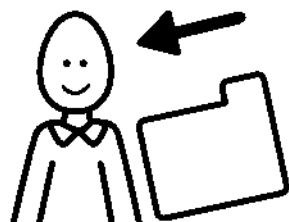
ksiądz

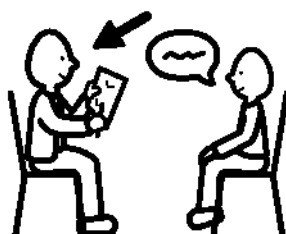
dyrektor

opiekun społeczny

psycholog

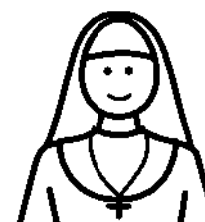
sprzątaczką

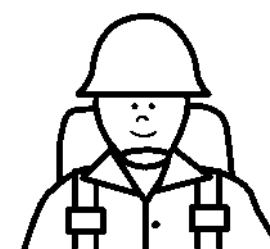
lekarz

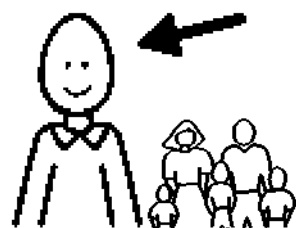
zakonnica

żołnierz

asysten rodziny

asystent

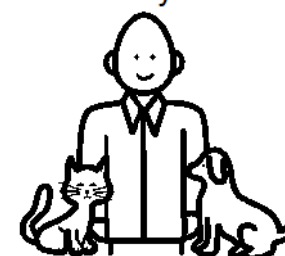
sprzątacze

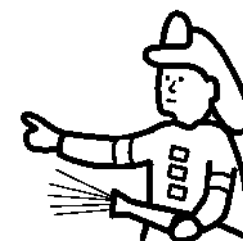
pielęgniarka

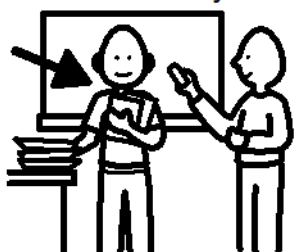
weterynarz

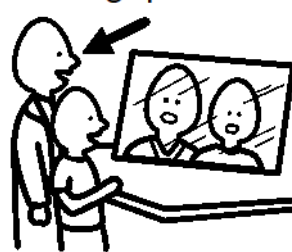
strażak

pomoc nauczyciela

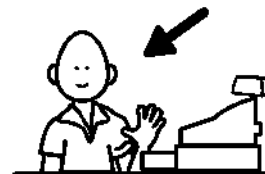
logopeda

woźny

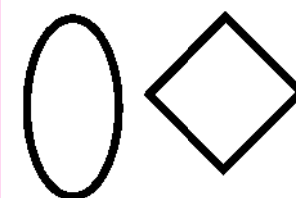
kasjerka

sprzedawca

inny

Opis osoby

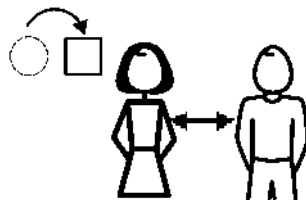
kobieta

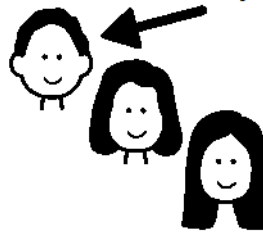
mężczyzna

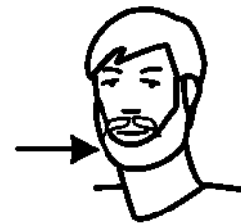
osoba
transpłciowa

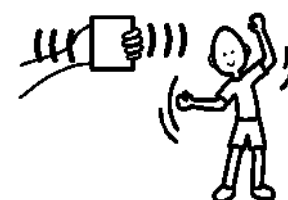
krótkie włosy

broda

stymy

chudy

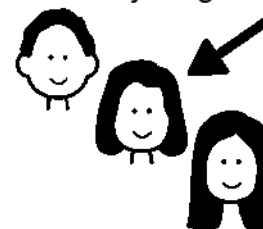
gruby

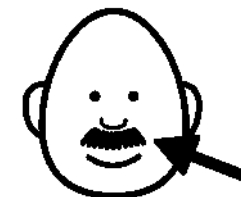
włosy

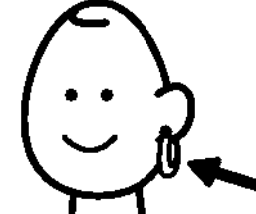
włosy
średniej długości

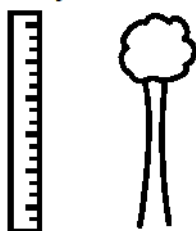
wąsy

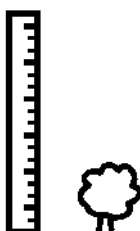
kolczyk

wysoki

niski

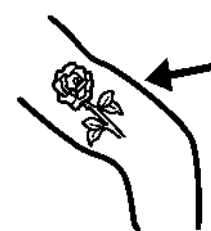
warkocz

długie włosy

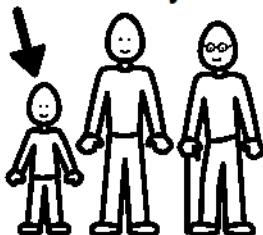
tatuaż

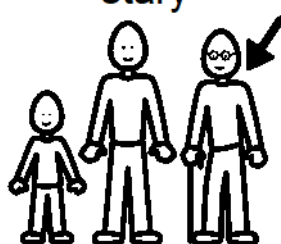
pijany

młody

stary

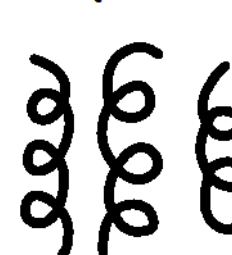
koński ogon

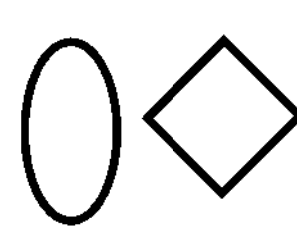
łysy

kręcone

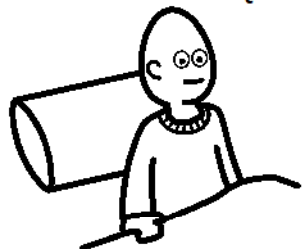

inne

Czynności dnia codziennego

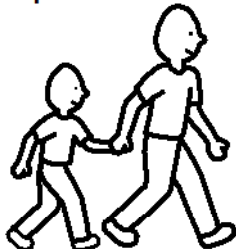
obudzić się

uczyć się

spacerować

czytać

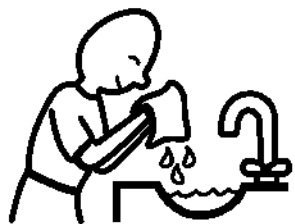
rozbierać się

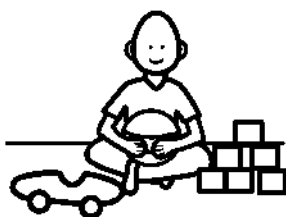
jeść

myć się

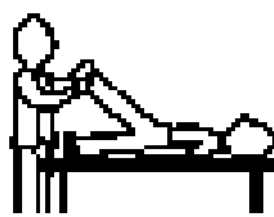
bawić się

odpoczywać

rehabilitować

kąpać się

pić

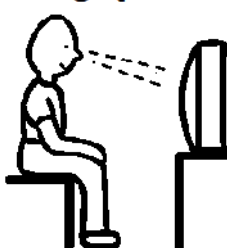
ubierać się

pracować

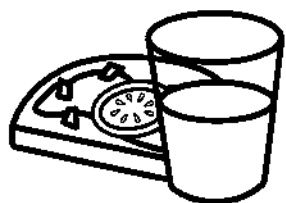
oglądać

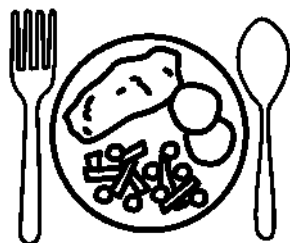
brać prysznic

śniadanie

obiad

kolacja

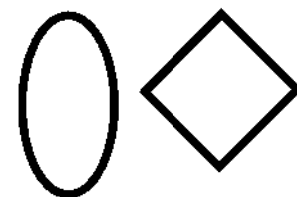
deser

spać

inna

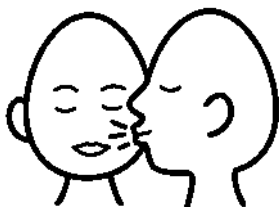

Czynności 1

iść

całować

pchać

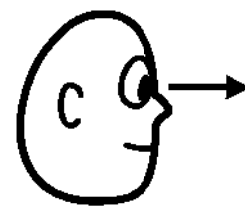
zranić

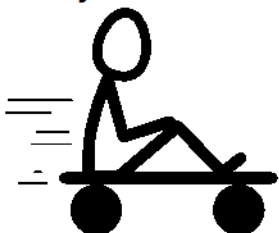
kopać innych

widzieć

jechać

przytulać

bić

dawać klapsa

pamiętać

słyszeć

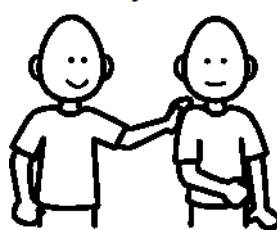
siedzieć

leżeć

dotykać

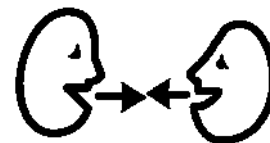
szturchać

zapominać

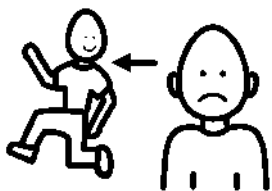
rozmawiać

biec

uciekać

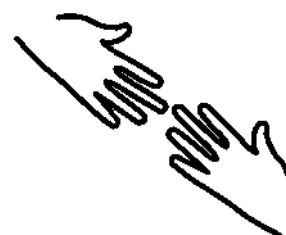
lizać

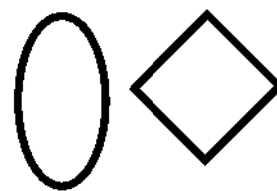
pocierać

potrzebuję pomocy

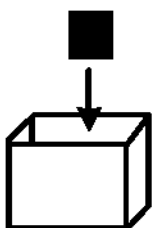

inna

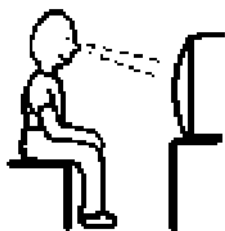

Czynności 2

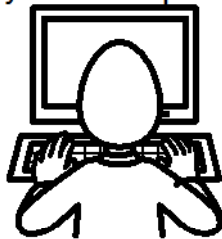
wkładać

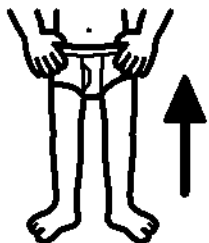
oglądać telewizję

używać komputera

wkładać bieliznę

słuchać muzyki

słuchać

ćwiczyć

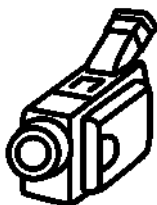
fotografować

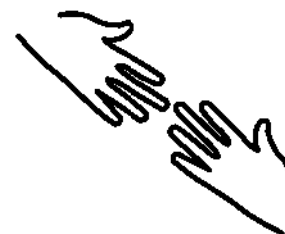
spotykać osoby

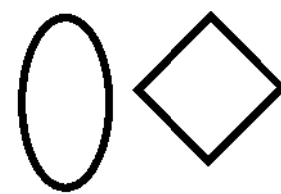
nagrywać film

potrzebuję pomocy

inna

Opis charakteru i emocji

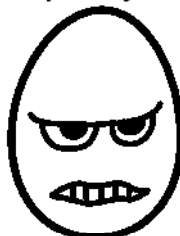
szczęśliwy

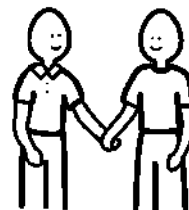
w złym humorze

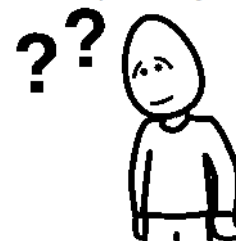
podły

przyjacielski

niepewny

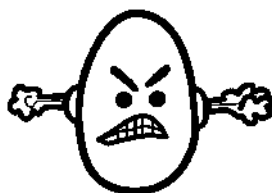
lubić

wesoły

wściekły

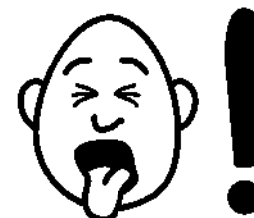
złośliwy

miły

wstrętny

nie lubić

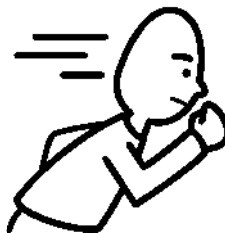
smutny

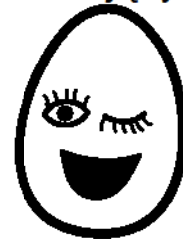
zmartwiony

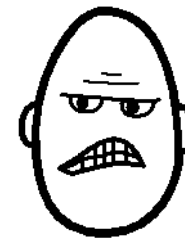
agresywny

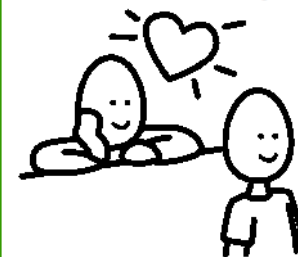
żartujący

zazdrosny

zakochać się

przestraszony

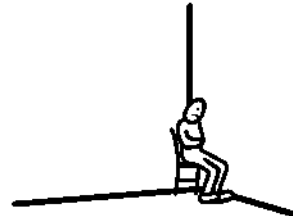
zawstydzony

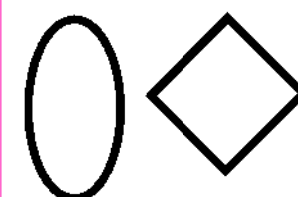
zdenerwowany

samotny

inny

Ciało kobiety 1

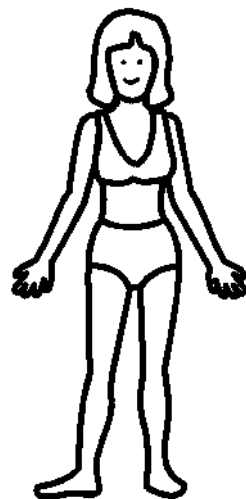
ciało

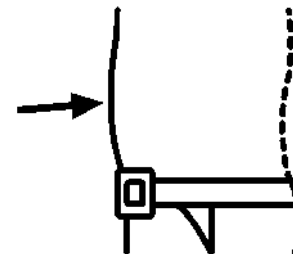
oczy

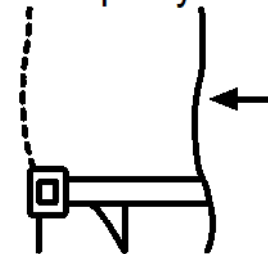
przód ciała

brzuch

plecy

głowa

uszy

nogi

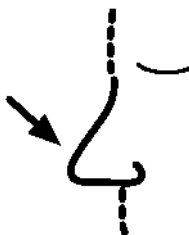
stopy

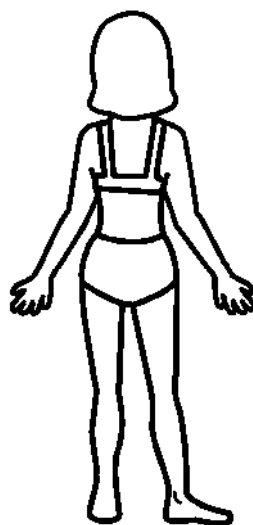
włosy

nos

tył ciała

ręce

palce u nóg

usta

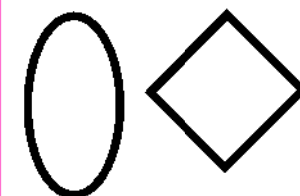
szyja

palce

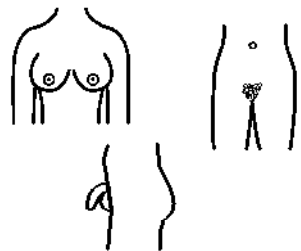

inna

Ciało kobiety 2

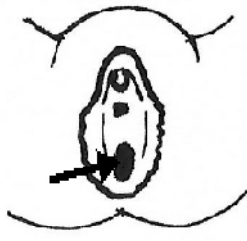
intymne części ciała

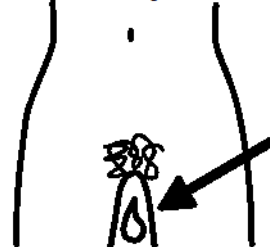
skóra

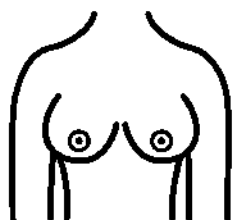
wejście do pochwy

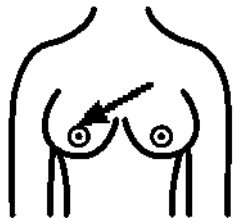
miesiączka

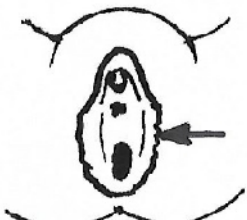
piersi

sutki

wargi sromowe

podniecenie

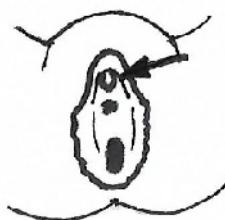
pochwa

włosy łonowe

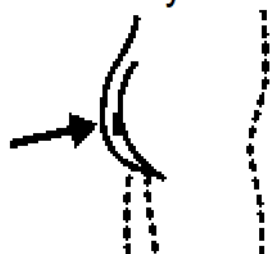
łechtaczka

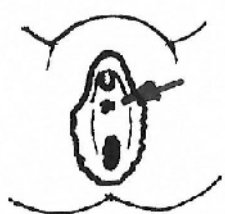
pośladki

odbyt

cewka

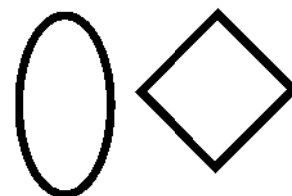
wewnątrz

na zewnątrz

inne

robić kupę

sikać

Ciało mężczyzny 1

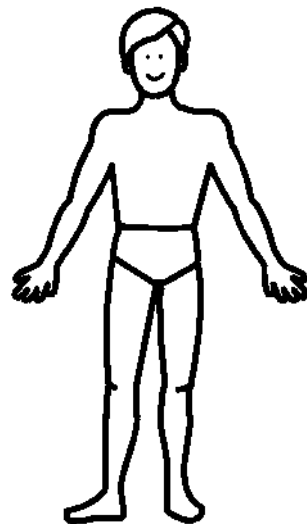
ciało

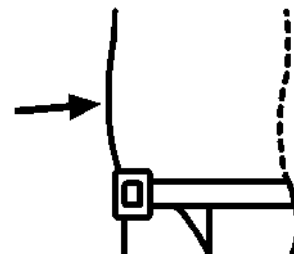
oczy

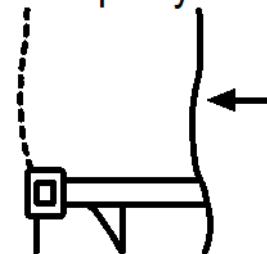
przód ciała

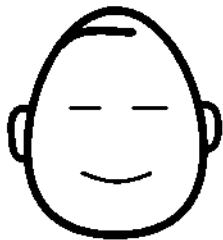
brzuch

plecy

głowa

uszy

nogi

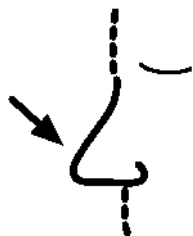
stopy

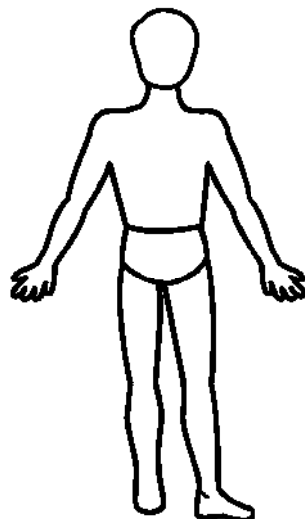
włosy

nos

tył ciała

ręce

palce u nóg

usta

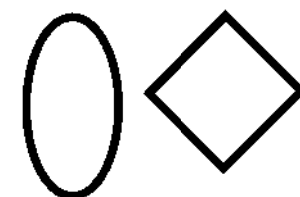
szyja

palce

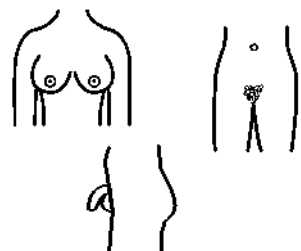

inna

Ciało mężczyzny 2

intymne części ciała

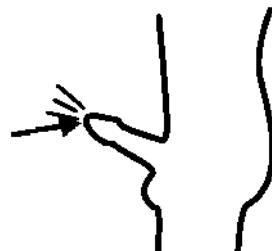
pośladki

napletek

cewka

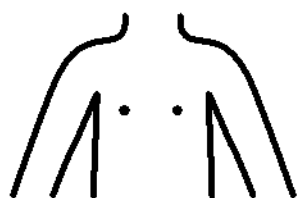
erekcja

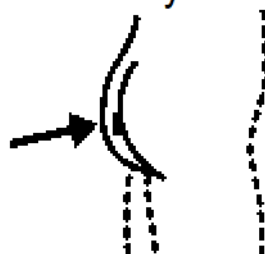
robić kupę

klatka piersiowa

odbyt

żołądź

podniecenie

wytrysk

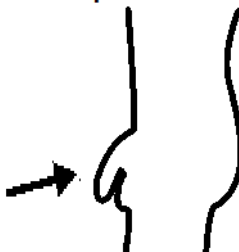
sikać

sutki

penis

jądra

sperma

wewnątrz

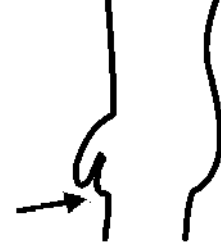
na zewnątrz

krtąń

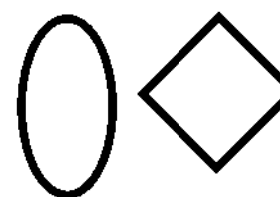
moszna

włosy na klatce piersiowej

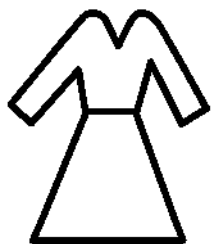

inna

Ubrania

sukienka

spodnie

majtki

bokserki

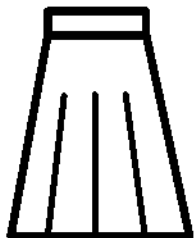
nowy

stary

spódnica

koszula

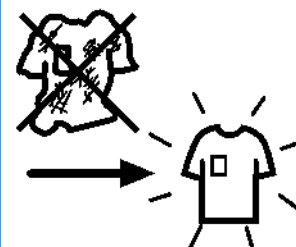
stanik

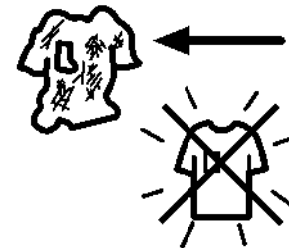
podkoszulek

czyste

brudne

bluzka

dres

rajstopy

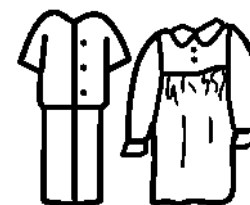
koszulka

koszula nocna

piżama

sweter

kurtka

skarpetki

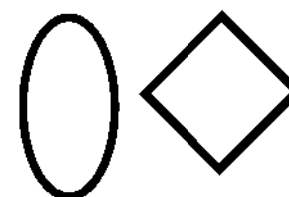
strój kąpielowy

szlafrok

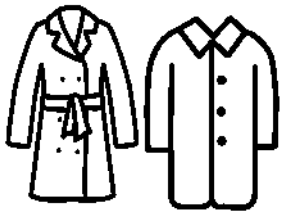

inne

Ubrania 2

plaszcz

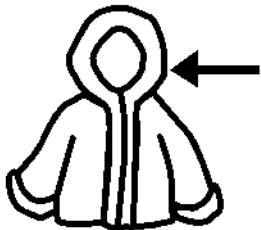
maska

plaszcz
przeciwdeszczowy

kaptur

kominiarka

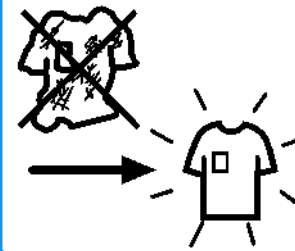
nowy

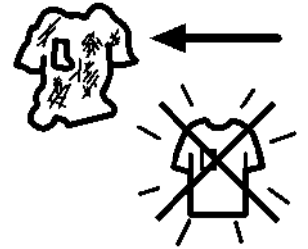
stary

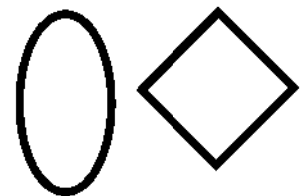
czyste

brudne

inne

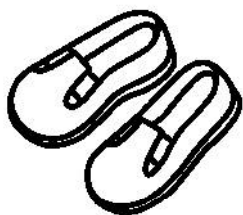

Buty

boso

kapcie

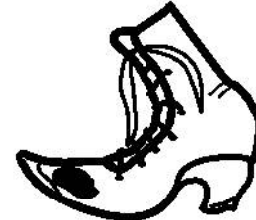
kozaki

nowy

stary

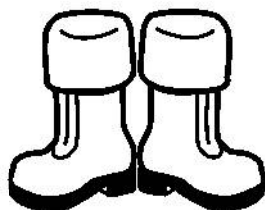
klapki

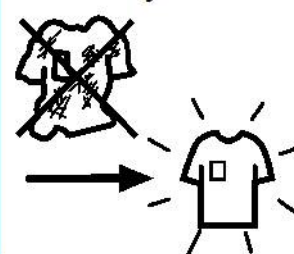
buty

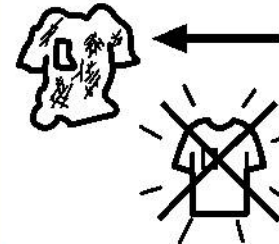
kozaki

czyste

brudne

klapki

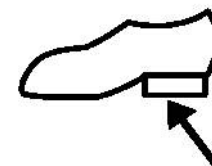
mokasyny

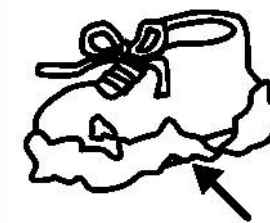
trampki

buty
na płaskim obcasie

ubłocone buty

sandały

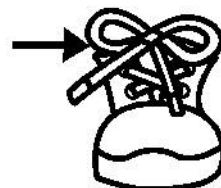
kamasze

wysokie buty

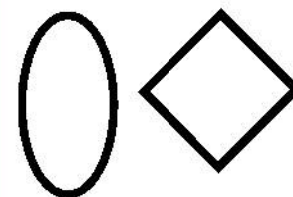
sznurowadła

buty
na wysokim obcasie

inne

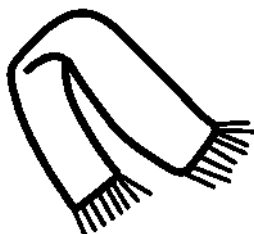

Dodatki

czapka

szalik

pasek

okulary

nowy

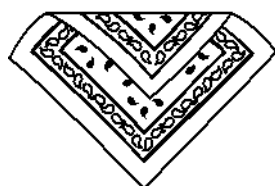
stary

kaszkiet

chusta

zegarek

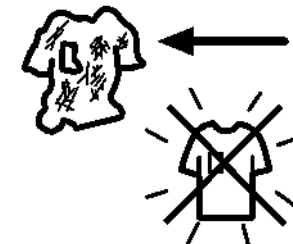
naszyjnik

czyste

brudne

kapelusz

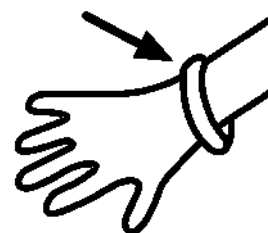
rękawiczki

kolczyki

bransoleta

telefon komórkowy

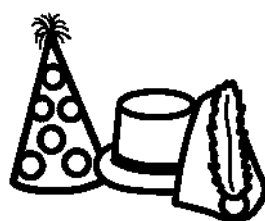
czapka mundurowa

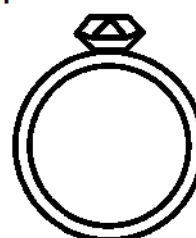
czapka Świętego Mikołaja

papierowe czapki

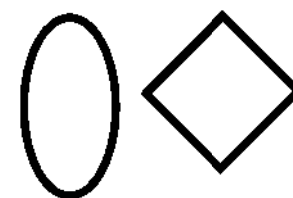
pierścionek

parasol

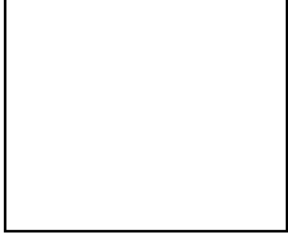

inny

Kolory, wzory

biały

niebieski

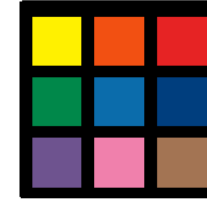
szary

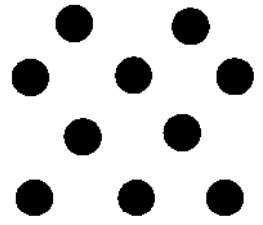
złoty

kolorowy

kropkowany

czarny

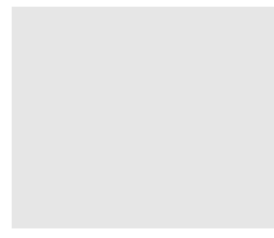
zielony

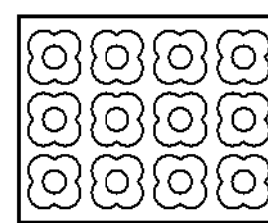
brązowy

srebrny

wzorzysty

gładki

czerwony

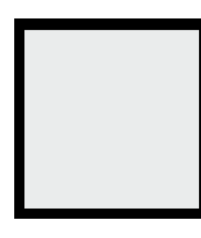
żółty

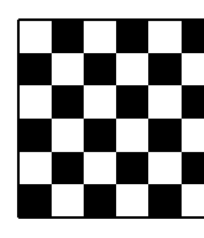
jasnobrązowy

jasny

w kratę

szorstki

pomarańczowy

fioletowy

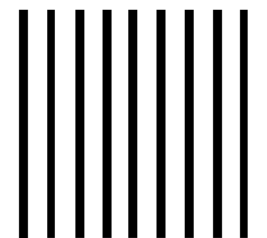
różowy

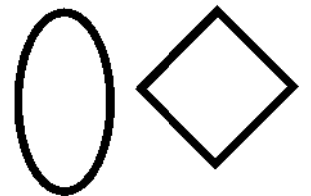
ciemny

w paski

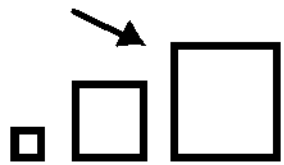

inny

Określenia

duży

mały

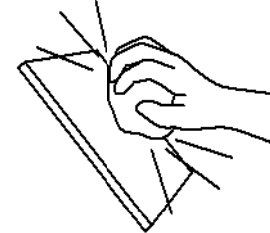
głośny

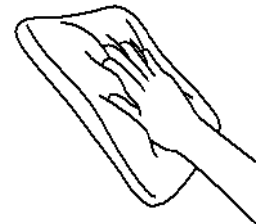
cichy

twardy

miękki

gorący

zimny

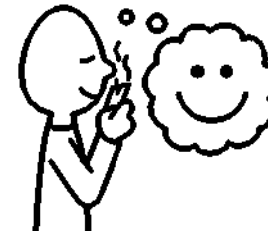
stary

nowy

pachnący

śmierzący

gruby

cienki

długi

krótki

dużo

mało

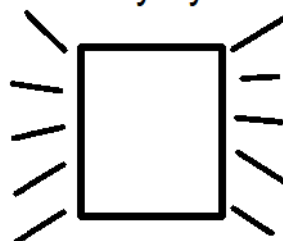
mokry

suchy

czysty

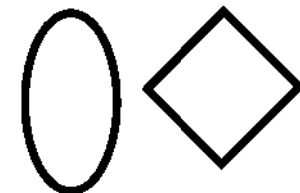
brudny

nic

inne

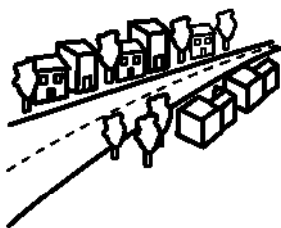

Miejsca 1

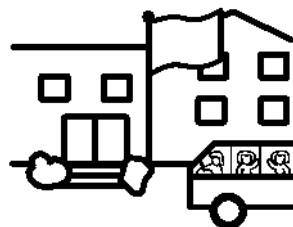
dom

ulica

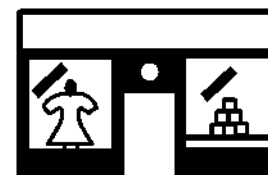
szkoła

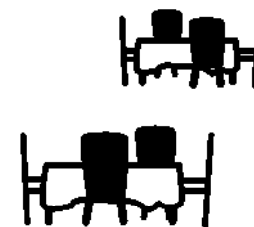
szpital

sklep

restauracja

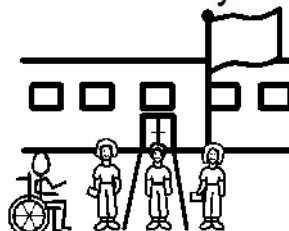
blok

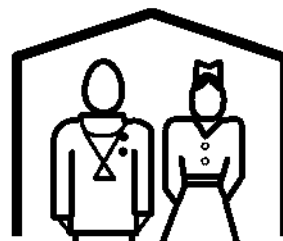
kościół

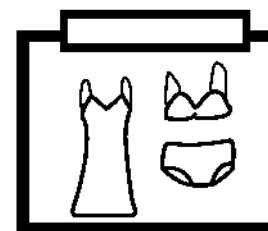
ośrodek
dla dorosłych

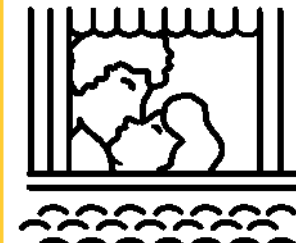
przychodnia

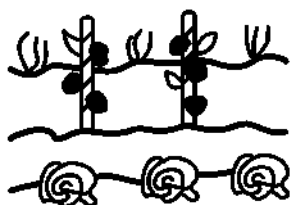
sklep z bielizną

kino

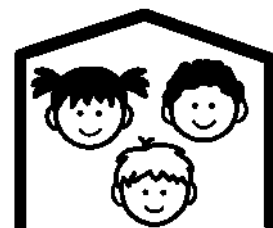
ogród

park

przedszkole

apteka

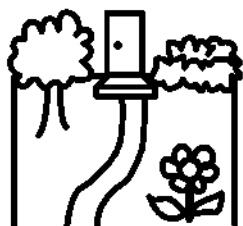
sklep odzieżowy

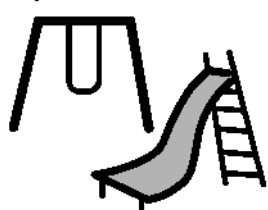
siłownia

podwórko

plac zabaw

mieszkanie
treningowe

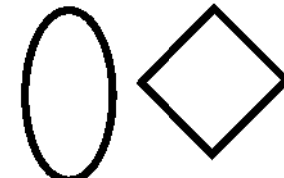
drogeria

basen

inne

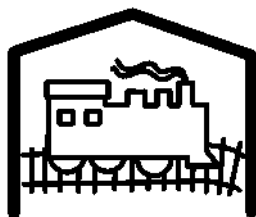

Miejsca 2

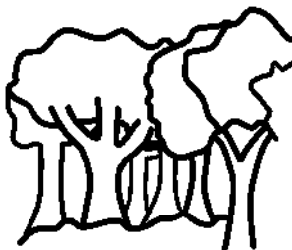
miasto

dworzec kolejowy

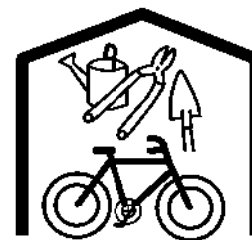
las

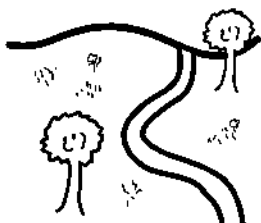
góry

komórka

wieś

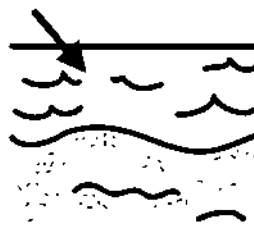
dworzec autobusowy

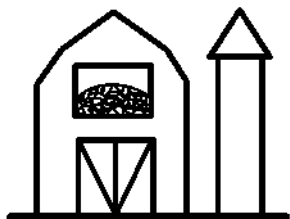
pole namiotowe

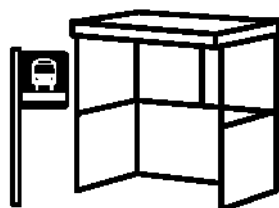
morze

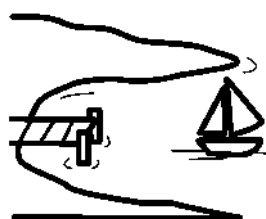
gospodarstwo

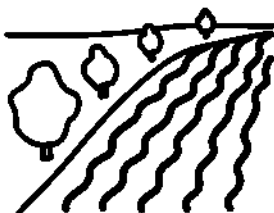
przystanek

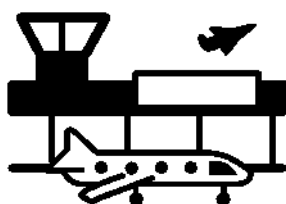
jezioro

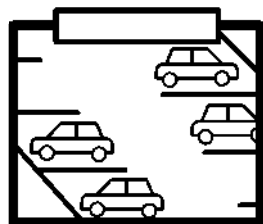
pole

lotnisko

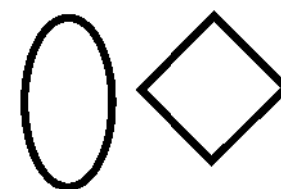
parking

rzeka

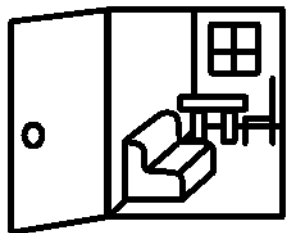

inne

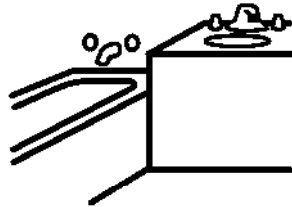

Pomieszczenia

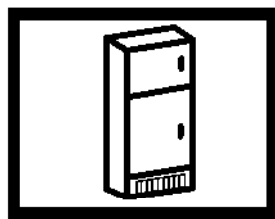
pokój

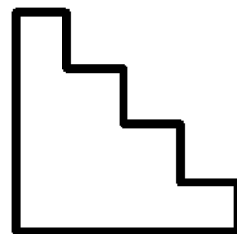
łazienka

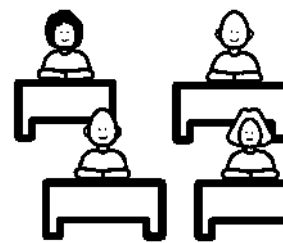
kuchnia

schody

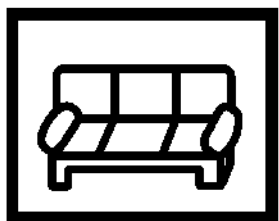
klasa

gabinet lekarski

salon

toaleta

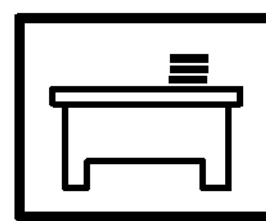
garaż

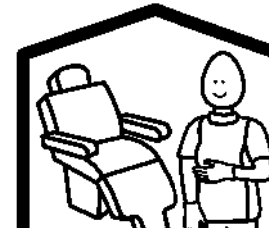
pralnia

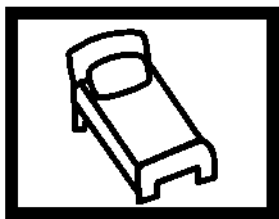
biuro

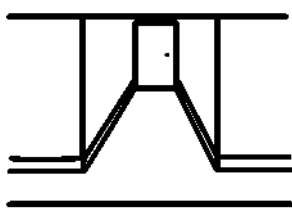
gabinet dentystyczny

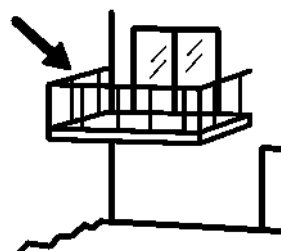
sypialnia

korytarz

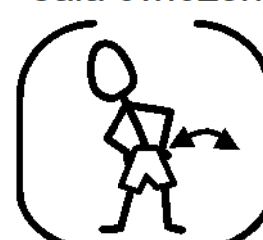
balkon

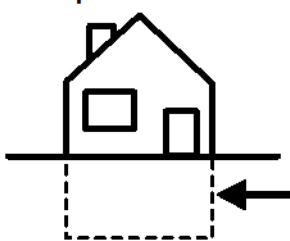
komórka

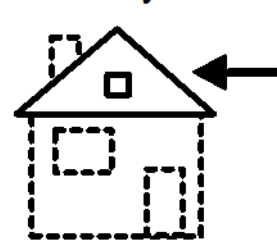
sala ćwiczeń

piwnica

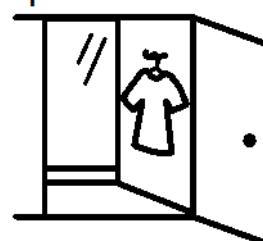
strych

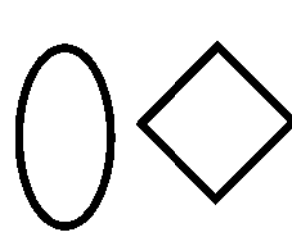
taras

przebieralnia

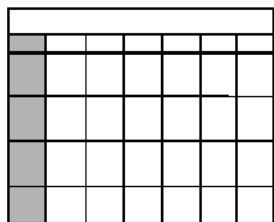

inne

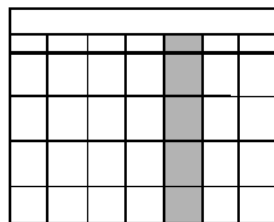

Dni tygodnia, czas

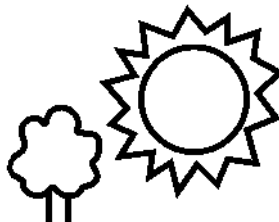
poniedziałek

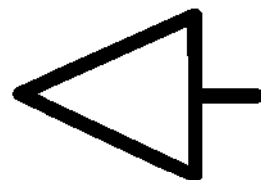
piątek

dzień

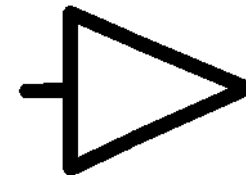
przeszłość

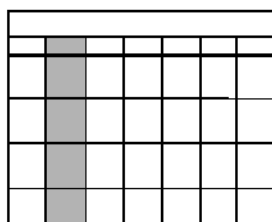
teraźniejszość

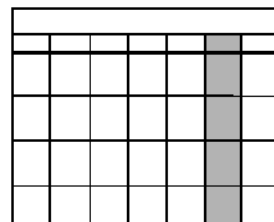
przyszłość

wtorek

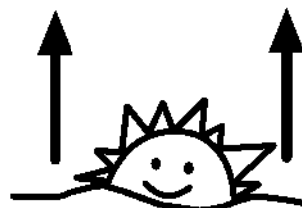
sobota

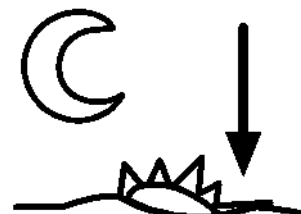
tydzień

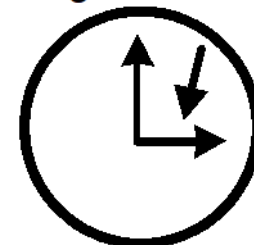
ranek

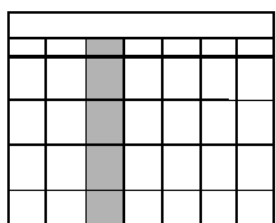
wieczór

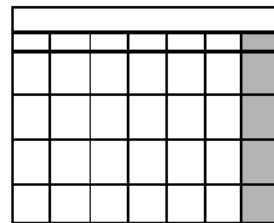
godzina

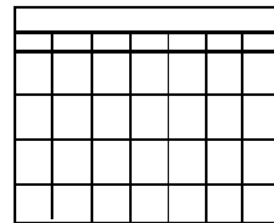
środa

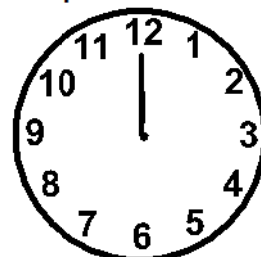
niedziela

miesiąc

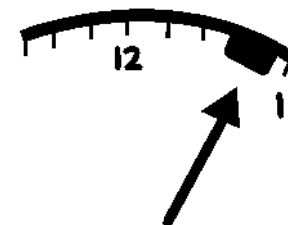
południe

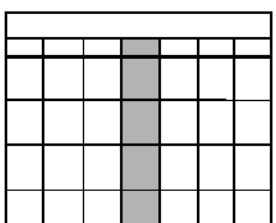
noc

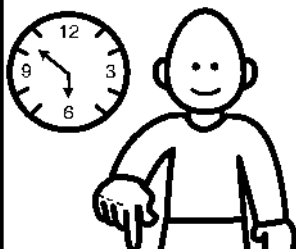
minuta

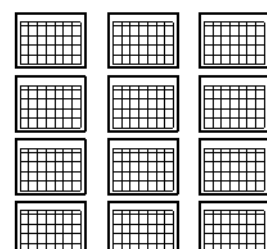
czwartek

teraz

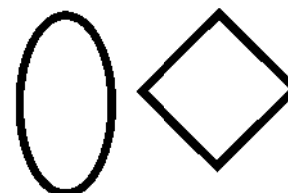
rok

popołudnie

inny

Święta

święta

Nowy Rok

urodziny

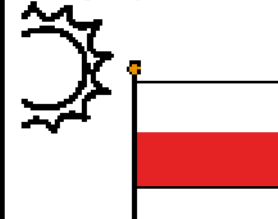
Dzień Dziecka

Andrzejki

święto państwowe

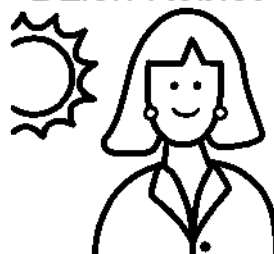
Święto
Bożego Narodzenia

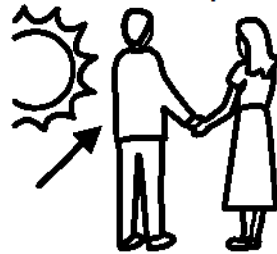
Wigilia

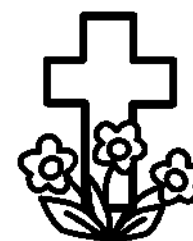
Dzień Kobiet

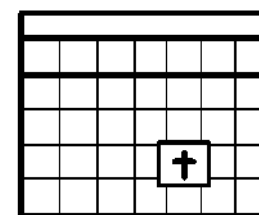
Dzień Chłopaka

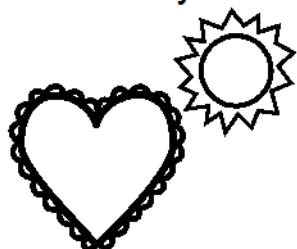
Święto Zmarłych

święto kościelne

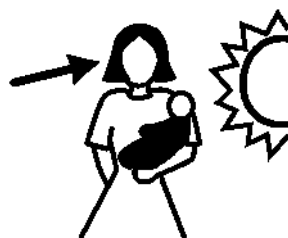
Walentynki

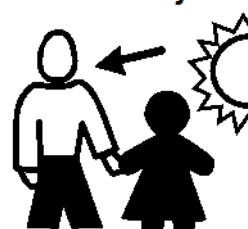
Wielkanoc

Dzień Matki

Dzień Ojca

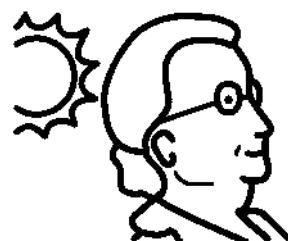
Halloween

Mikołajki

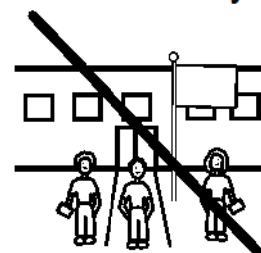
Dzień Babci

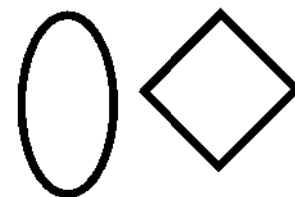
Dzień Dziadka

dzień wolny

inne

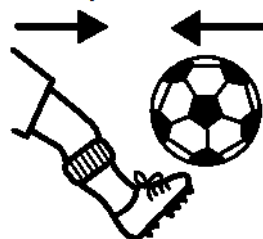

Imprezy

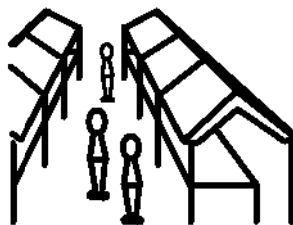
koncert

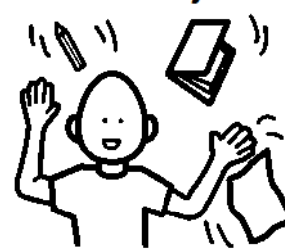
mecz piłki nożnej

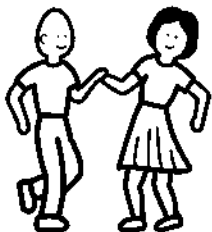
jarmark

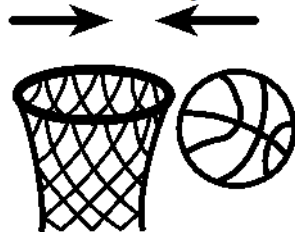
wakacje

dyskoteka

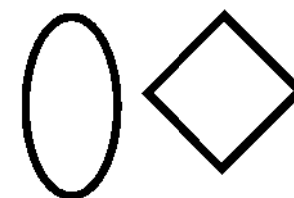
mecz koszykówki

piknik

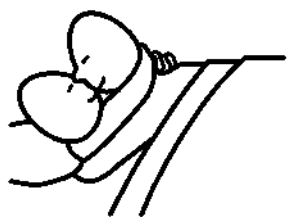

inne

Czynności seksualne

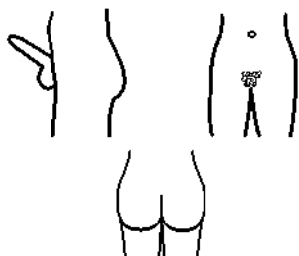
seks

masturbacja

części intymne

wkładać ręce
do majtek

boli mnie

seks oralny

masturbacja

gwałt

wiązać

seks oralny

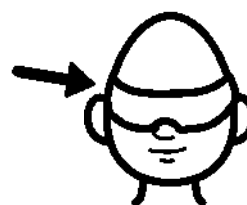
wibrator

pornografia

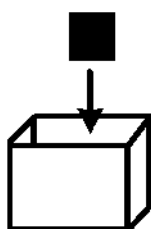
zawiazać oczy

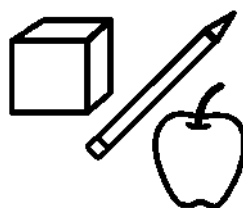
seks analny

wkładać

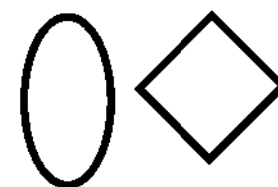
przedmioty

wewnątrz

inne

Sąd

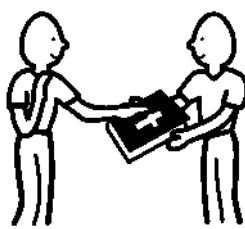
sąd

sędzia

prawda

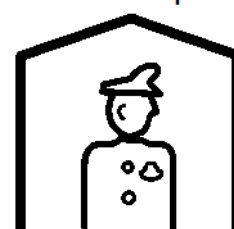
przysiękać

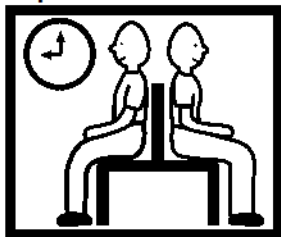
więzienie

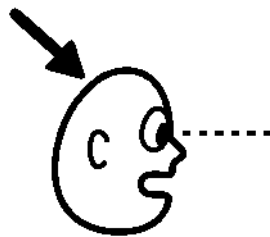
posterunek policji

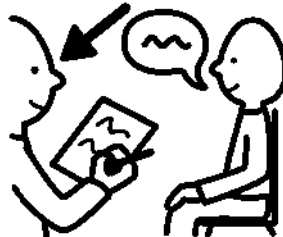
poczekalnia

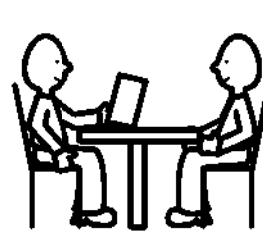
świadek

prawnik

rozmawiać

aresztować

samochód policyjny

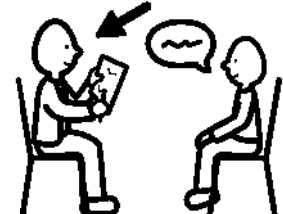
pokój przesłuchań

adwokat

psycholog

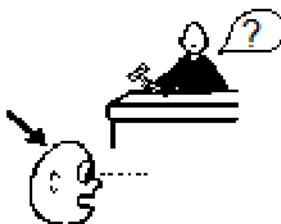
mówić

skazywać

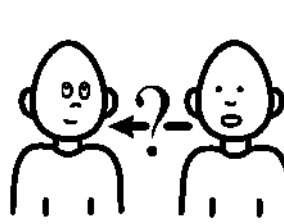
przesłuchanie

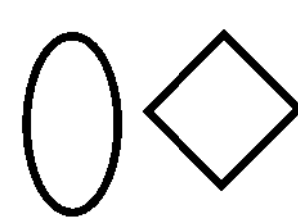
policjant

pytać

inny

Specjalne

tak

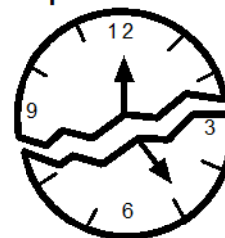
stop

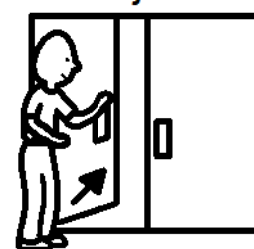
nie rozumiem

przerwa

wejść

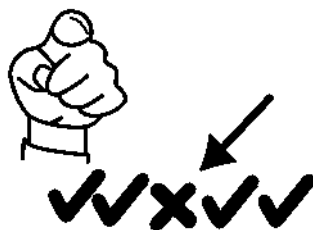
bardzo

nie

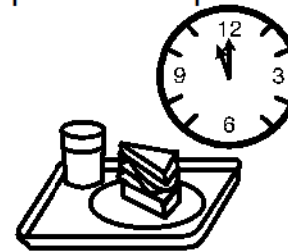
mylisz się

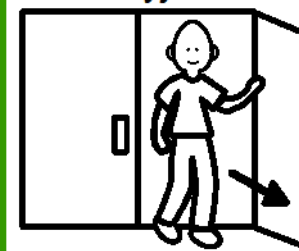
za głośno

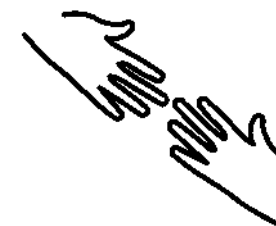
przerwa na posiłek

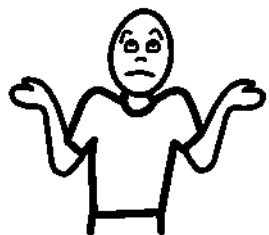
wyść

potrzebuję pomocy

nie wiem

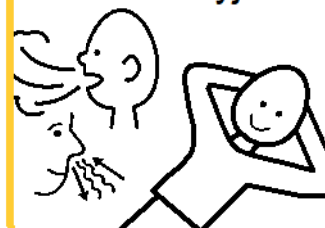
mów bezpośrednio
do mnie

za mocne światło

techniki
relaksacyjne

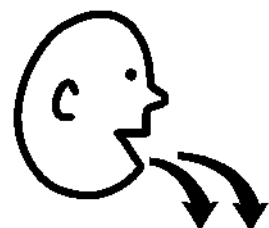
potrzebuję odpocząć

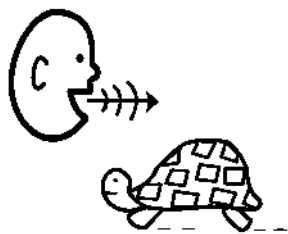
źle się czuję

powtórz proszę

mów wolniej

za dużo zapachów

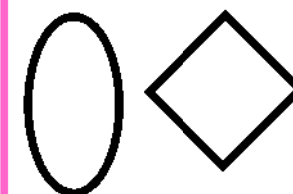
zabawka
sensoryczna

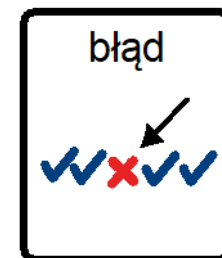
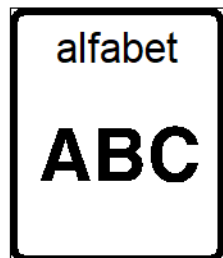

napisz/narysuj

inne

q w e r t y u i o p

a s d f g h j k l

z x c v b n m

ą ć ę ł ń ó ś ż ź

alfabet
ABC

koniec
słowa
xxxx

koniec
zdania
...xx xx xxxx.

błąd

Q W E R T Y U I O P

A S D F G H J K L

Z X C V B N M

Ą Ć Ę Ł Ń Ó Ś Ż Ż

alfabet
ABC

koniec
słowa
xxxx |

koniec
zdania
...xx xx xxxx. |

błąd

a

b

c

d

e

f

g

h

i

j

k

l

m

n

o

p

q

r

s

t

u

v

w

x

y

z

ą

ć

ę

ł

ń

ó

ś

ż

ź

alfabet
ABC

koniec
słowa
xxxx|

koniec
zdania
...xx xx xxxx.
|

błąd

A

B

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

Ą

Ć

Ę

Ł

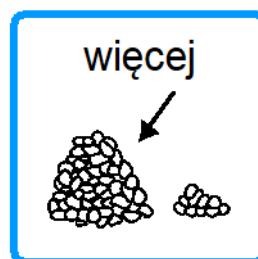
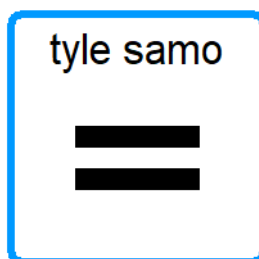
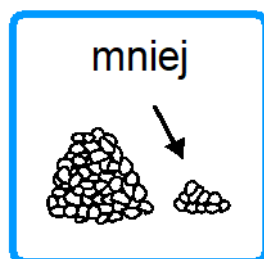
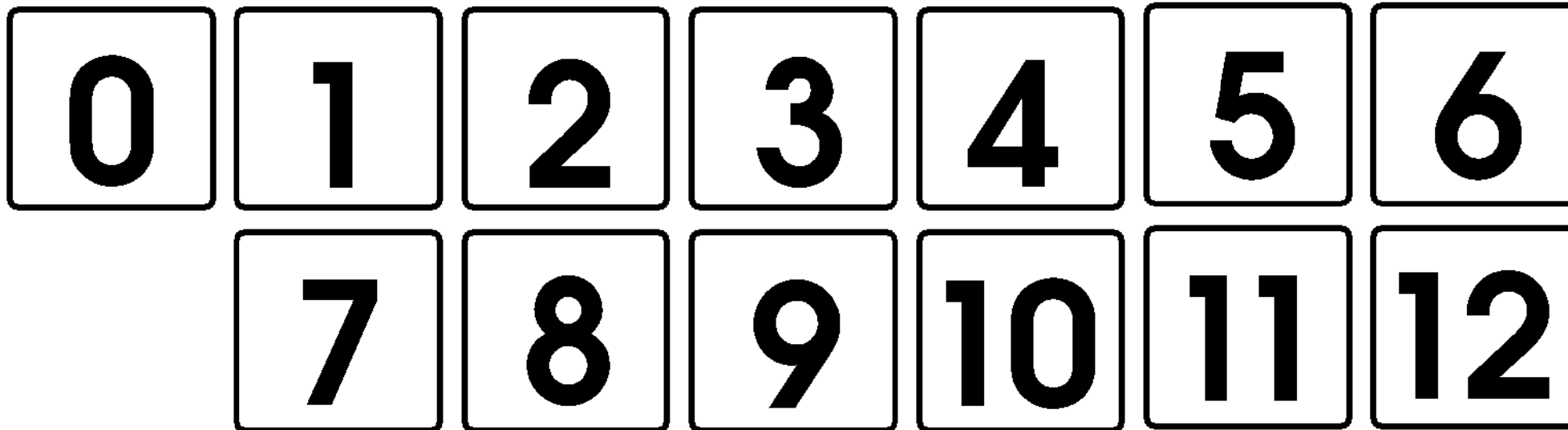
Ń

Ó

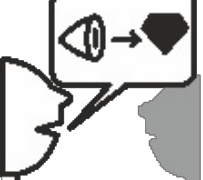
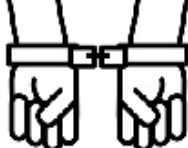
Ś

Ż

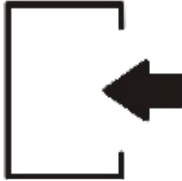
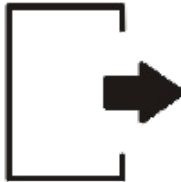
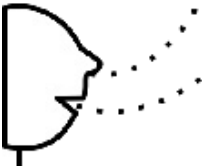
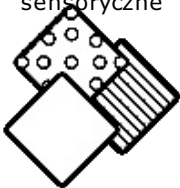
Ź

Sąd

sąd 	sędzia 	prawda 	przysiękać 	więzienie 	posterunek policji
poczekalnia 	świadek 	psycholog 	rozmawiać 	aresztować 	wóz policyjny
pokój przesłuchań 	adwokat 		mówić 		
przesłuchanie 	policjant 		pytać 		inny

Słownictwo specjalne

tak 	stop 	nie rozumiem 	przerwa 	wejść 	bardzo
nie 	mylisz się 	za głośno 	przerwa na posiłek 	wyjść 	potrzebuję pomocy
nie wiem 	mów do mnie 	za mocne światło 	techniki relaksacyjne 	potrzebuję odpocząć 	źle się czuję
powtórz proszę 	mów wolniej 	za dużo zapachów 	zabawki sensoryczne 	nie mam takiego symbolu 	inne